

સ્વકેન્દ્રીથી સમકેન્દ્રી વિશ્વ તરફની ઉડાન

અંક ૫૩ | ઓગસ્ટ ૨૦૨૧

એનું સર્વસ્વ પુત્રને સોંપી
બાપ કાયમ જરાકમાં જીવ્યો.
- યોગેન્દુ જોશી

આ અંકમાં...

૧ સંપાદકની કલમે

પપ્પા, હું છું ને..!

યાજ્ઞિક વઘાસિયા

૫ જસ્ટ બે મિનિટ

દીવાલ

ડૉ. રંજન જોષી

૬ વાર્તાનું આકાશ

ડેશીંગ કાર

હીરલ અભિનય વ્યાસ

૮ CONNECTING... કવિતા

ગઝલ

બાબુલાલ ચાવડા 'આતુર'

૧૦ અંતરકેડી

મારું જીવન એ જ મારી વાણી

બંસરી જોષી

૧૪ વાર્તા-સેતુ

આંતરસેવો

તેજલ શાહ

૧૬ તમને મળ્યાનું યાદ

એક બેકર, ડાન્સર અને હોમમેકરે
લખેલી ગઝલ..

રાજુલ ભાનુશાલી

૨૦ લઘુ-નવલ : તડકા ભીનાં મૃગજલ

પ્રકરણ-૨ : અજાણ્યો ઓથાર

અર્ચિતા દીપક પંડ્યા

આ અંકમાં...

૨૬ REWINDING...

શરણાઈના સૂર

યુનીલાલ મડિયા

૩૬ ટૂંકી-વાર્તા

ફરી મળશો ને?

એકતા નીરવ દોશી

૪૧ માઇક્રોફિક્શન

ઈશ્વર ??

પૂર્વી વ્યાસ મહેતા

૪૨ Connecting... કવિતા

ગીત

પ્રિયકાંત મણિયાર

૪૩ NexTECH

સોલિડ-સ્ટેટ બેટરીઓ: ઉર્જા સંગ્રહની નવી પેઢી

વર્ધન શાહ

❖ અમારો સંપર્ક અહીં કરો...

WhatsApp

<https://wa.me/916355953355>

Telegram

<https://telegram.me/pankhemagazine>

Gmail

pankhemagazine@gmail.com

❖ અમને Follow અહીં કરો...

Facebook

<https://m.facebook.com/pankhemagazine>

Instagram

<https://www.instagram.com/pankhemagazine/>

Telegram Channel

<https://t.me/pankhemagazineofficial>

Twitter

https://twitter.com/pankh_emagazine

YouTube

<https://m.youtube.com/channel/UCakmCpwf4oF2ZICI-YPIVDg>

❖ અમારા વિશે સંપૂર્ણ માહિતી અને જૂના અંકો...

Website

<https://pankhmagazine.com/>

પંખ e-magazine

સ્વકેન્દ્રીથી સમકેન્દ્રી વિશ્વ તરફની ઉડાન

- 'પંખ'ના પ્લેટફોર્મ પરથી ઓનલાઈન કે ઓફલાઈન પ્રકાશિત થતા કોઈપણ લખાણના વિચારો સર્જકના પોતાના છે. એ વિચાર સાથે ટીમ પંખના સભ્યો સહમત છે જ, એવું માની લેવું નહિ. આથી લખાણને લીધે કોઈ પણ વિવાદ ઉભો થાય તો એની જવાબદારી સંપૂર્ણપણે સર્જકની પોતાની રહેશે. 'પંખ' આમાં દરમિયાનગીરી કરવા બાધ્ય નથી.
- 'પંખ'ના પ્લેટફોર્મ પરથી ઓનલાઈન કે ઓફલાઈન કોઈ પણ પ્રકારે પ્રકાશિત સામગ્રીમાં મોટેભાગે સર્જકની પરવાનગીથી જ કૃતિ મુકવામાં આવે છે. ક્યારેક કોઈ સર્જકની પરવાનગી લીધા વગર એમની કોઈ કૃતિ કોઈપણ સ્વરૂપે મુકવામાં આવે તો એમાં અમારો એક જ શુભ આશય છે કે સર્જકના લખાણને બિરદાવવું અને ગુજરાતી ભાષા વાંચી શકતા મહત્તમ લોકો સુધી સર્જકોની કૃતિ પહોંચાડવી અને વધુને વધુ લોકોને ગુજરાતી ભાષામાં રસ લેતા કરવા.
- અમારું સ્પષ્ટપણે માનવું છે કે, કૃતિ લખાય જાય એ પછી લોકોની બની જાય છે. પણ એ સર્જવા માટે સર્જકે કરેલા શ્રમને યોગ્ય શ્રેય મળે, એ માટે કૃતિની સાથે એના સાચા સર્જકનું નામ જોડાય, એ અમારો મહત્તમ પ્રયાસ રહેશે.
- અત્રે, 'પંખ' કોઈ રાજકીય, સામાજિક કે ધાર્મિક વિચારધારા પ્રત્યે પક્ષપાત કરતું નથી. તદ્દુપરાંત, 'પંખ' બિનવ્યવસાયિક ધોરણે કામ કરે છે અને અમારા માટે આ આર્થિક ઉપાર્જનનું સાધન નથી.
- 'પંખ' સંપૂર્ણપણે સાહિત્યિક હોવાનો દાવો કરતું નથી. આથી લાક્ષણિક ગુજરાતી સાહિત્યના બધા જ નિયમો પળાય, એ જરૂરી નથી. 'પંખ' ગુજરાતી મેગેઝીન છે, ગુજરાતી ભાષાનું મેગેઝીન નથી.

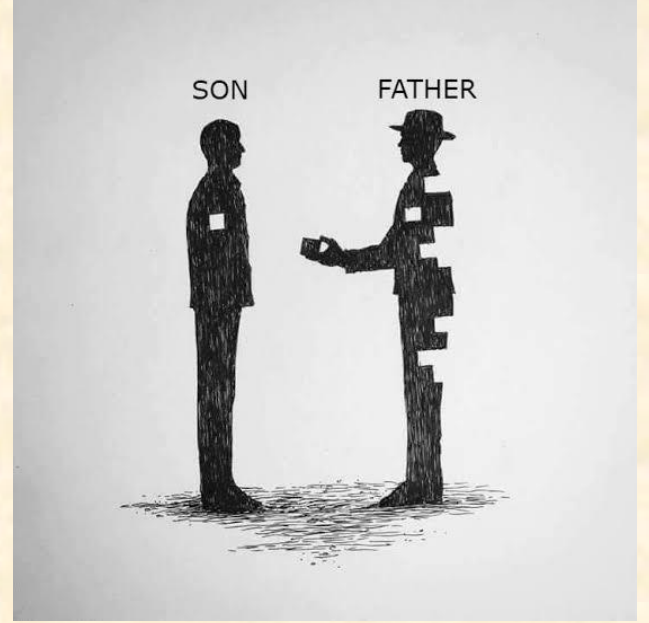
યાજ્ઞિક વધાસિયા

જિંદગીને 'ગ્રે' શેડમાં જોવાને બદલે આપણે હંમેશા બ્લેક એન્ડ વ્હાઈટ જ જોઈ હોય, એવું મને ઘણીવાર લાગે છે. કોઈ સ્ત્રીના કોઈ ફીલ્ડમાં આગળ વધવાની વાતને આપણે મોટેભાગે પુરુષોને ગાળો દઈને જ સમાપ્ત કરતા હોઈએ છીએ. દીકરીને તુલસીનો ક્યારો કહેતી વખતે આપણે દીકરાને બાવળ અને થોર જેવો ગણી લેતા હોઈએ છીએ. કોઈ પોલિટિકલ પાર્ટીની વાત હોય, કોઈ ચોક્કસ જાતિ કે ધર્મ કે દેશની વાત હોય કે ચા-કોફીની વાત હોય, આપણે કોઈ એકને હીરો બતાવવા, બીજાને વિલન બનાવી જ દઈએ છીએ. મમ્મી અને પપ્પા વચ્ચેની હરીફાઈ પણ આપણે જ ઉભી કરી છે ને! મમ્મી માટે 'મા તે મા' કહેતા કહેતા આપણે પપ્પાને 'વગડાંના વા' બનાવી દીધા છે.

પપ્પાને પુરેપુરા સમજતા સંતાનને સાઠ વર્ષ જેટલો સમય લાગે છે, એવું ક્યાંક સાંભળેલું. ચાર વર્ષે બાળકને થાય કે, "મારા પપ્પા મહાન છે, સૌથી બેસ્ટ છે." પછી પાંચ-છ વર્ષે બાળક વિચારે કે, "મારા પપ્પા હોશિયાર છે. એ બધું જ જાણે છે."

સંપાદકની કલમે

પપ્પા, હું છું ને..!

આગળ જતાં એ જ બાળક દસ-બાર વર્ષે પપ્પા માટે થોડોક અણગમો પણ બતાવે, "મારા પપ્પા સારા છે, પણ ગુસ્સાવાળા છે." તેર-ચૌદ વર્ષ આવતા આવતા એ અણગમો વધવા લાગે. "હું નાનો હતો ત્યારે મારા પપ્પા મારી સાથે સાટું વર્તન કરતા હતા. પણ હવે થોડાક બદલાઈ ગયા છે." સોળ વર્ષે તો એને એમ થઈ જાય કે, "મારા પપ્પાને જમાના સાથે જીવતા આવડતું જ નથી. એમને કંઈ ખબર જ નથી પડતી."

અઠાર વર્ષ સુધીમાં તો સંતાનને પપ્પા ચીડચીડીયા અને અવ્યવહારુ લાગવા લાગે અને વીસ વર્ષે તો એ એમનાથી સાવ કંટાળી જ જાય. "અરે..

પપ્પાની સાથે હવે રહી શકાય એમ જ નથી. ખબર નહિ, મમ્મીએ આટલા વર્ષો કઈ રીતે કાઢ્યા હશે આ માણસ જોડે!"

પચીસ વર્ષે સંતાનને થાય કે, "મારા પપ્પા મને સમજતા જ નથી. બધી વાતમાં મારો વિરોધ જ કરતા જ ફરતા હોય છે." ત્રીસ વર્ષે જ્યારે પોતાનું સંતાન સાચવે ત્યારે એને એમ થાય કે, "મારા નાના સંતાનને સાંભળવું કેટલું અઘરું થઈ ગયું છે. નાનો હતો ત્યારે હું તો મારા પપ્પાથી કેટલો ડરતો હતો." ચાલીસ વર્ષે એને આજની પેઢી ખરાબ અને પોતાની પેઢી સારી લાગવા લાગે. "મારા પપ્પાએ મને કેટલા અનુશાસનમાં પાડ્યો હતો. હવેની પેઢીમાં અનુશાસન અને શિષ્ટાચાર છે જ નહીં."

પચાસ વર્ષે એને આશ્ચર્ય થાય કે, "મારા પપ્પાએ કેટલી તકલીફો વેઠીને અમને બધા ભાઈબહેનોને મોટા કર્યા. મારો તો એક સંતાનને સાચવવામાં પણ દમ નીકળી ગયો!" પંચાવન વર્ષે પિતા માટેની વિચારસરણી સાવ બદલાઈ જ જાય. "મારા પપ્પા કેટલા દૂરદ્રષ્ટા હતા. એમણે કેટલું વ્યવસ્થિત આયોજનપૂર્વક ઘર ચલાવ્યું હતું." ને સાઠ વર્ષે આવતા આવતા એને પપ્પા એક મહાન વ્યક્તિ લાગવા લાગે. "એ જ્યાં સુધી જીવતા હતા, અમારા બધાનું સાડું એવું ધ્યાન રાખ્યું."

પણ અફસોસ, 'તમે મહાન છો પપ્પા'

- એવું એમને રૂબરૂ કહી શકાય, એમનો થેન્ક યુ' કહીને આભાર માની શકાય અને આગલા બધા જ વર્ષો માટે એમને 'સોરી' કહી શકાય, એ ત્યારે શક્ય નથી હોતું. પપ્પા ત્યાં સુધીમાં દીવાલમાં મઢાઈ ગયા હોય છે. હકીકતમાં પપ્પાને રૂબરૂમાં કશું કહી શકાય, એવા સંબંધો આપણામાંથી મોટાભાગના લોકોએ ક્યારેય વિકસાવ્યા જ નથી હોતા. નાના હોય ત્યારે પપ્પા 'કાઠીના ઘોડા' બનીને આપણને આખા ઘરની સૈર કરાવે, એ લહેર પછી મોંઘી એ.સી. કારમાં પણ નથી આવતી, એનો આપણને અનુભવ ઘણીવાર થાય જ છે. પણ છતાંય એ કાઠીના ઘોડા પરથી જ્યારે આપણે પડી જતા, ત્યારે આપણે દોડીને મમ્મીના પાલવમાં છુપાઈ જતા. પણ ના તો ત્યારે આપણે પપ્પા પર શ્રદ્ધા રાખીને એમના પર બીજીવાર બેસવા જતા, ના તો અત્યારે કોઈ વાતમાં એમની સાથે થયેલી માથાફૂટ ક્લિયર કરવા પપ્પા સામે બીજીવાર બેસીએ છીએ. કદાચ ટ્રાયસિકલ, બાયસિકલ, સ્કૂટર અને બાઈક સુધી બધું જ આપણને પપ્પાએ જ ચલાવતા શીખવાડ્યું છે. પણ જ્યારે-જ્યારે પણ પપ્પા આપણી ભૂલ માટે ગુસ્સે થયા હોય કે આપણા પર હાથ ઉપાડ્યો હોય, તો અનાયાસે જ આપણે મમ્મી તરફ ખસવા લાગીએ છીએ અને ધીમેધીમે એ એટલા દૂર ખસી ગયેલા હોય

છે કે, વર્ષો પછી આપણને પપ્પા આપણાથી ક્યાંય દૂર ઉભેલા દેખાય છે!

કયો એક્ટર કેટલો વર્સેટાઇલ છે ને છતાંય કેટલો અન્ડરરેટેડ છે, એની ચર્ચાઓમાં આપણે એટલો સમય બરબાદ કરીએ છીએ કે, આપણી લાઈફનું મેઈન વર્સેટાઇલ કેરેક્ટર આપણાથી જ કેટલું અન્ડરરેટેડ રહી ગયું છે, એ વિચારવાની આપણે કોઈ તસ્દી નથી લીધી. ઇલોન મસ્ક અને અક્ષય કુમાર ક્યારે ઉઠીને કેટલા કલાક અને કેટલું કામ કરે છે, એ વિશે વધુને વધુ જાણીને, એમનાથી અભિભૂત થઈને આપણે ઘરમાં જ એક મોટિવેશનનો ભંડાર રહે છે, એ ભૂલી જઈએ છીએ. આપણા ઉઠ્યા પહેલા કામ પર ચાલ્યા જતા અને આપણા સુતા પછી કામ પરથી પાછા આવતા અને આપણને ઓછા મળતા એ માણસની આપણે આપણને સમય ઓછો આપવા માટે હંમેશા ફરિયાદો તો કરી છે, પણ ક્યારેય એમને ફેમિલી ટાઈમ અને પોતાની ઊંઘ કુરબાન કરવા માટે એમને 'થેન્ક યુ' કહ્યું નથી.

પિતાને સમજવામાં આપણને કેમ એટલી વાર લાગે છે? કેમ આપણો પ્રેમ 'ફાધર્સ ડે' ના દિવસે ફક્ત સોશિયલ મીડિયામાં જ દેખાય છે? કેમ આપણે વોટ્સએપ અને ઇન્સ્ટાગ્રામની સ્ટોરી મુકવામાં અને એના રીપ્લાયમાં સમય બરબાદ ના એમને સામે બેસીને એ નથી

કહી શકતા કે, "તમે અમારી સ્ટોરીમાં નથી, પણ અમારી આખી સ્ટોરી જ છો પપ્પા!"

'ફાધર્સ ડે'ના મહિનાના અંકમાં પપ્પા પરનું કવરપેજ ના રાખીને અત્યારે રાખવાનું કારણ એ છે કે, બાકીના ત્રણસો ચોસઠ દિવસમાં આપણાથી ઇન્જોર થયેલા આપણા પપ્પા આપણને 'ફાધર્સ-ડે' પછી પણ યાદ આવે અને હંમેશા આપણું પીઠબળ બનેલા પપ્પાને એમના મૃત્યુ પછી ખભો આપવાની પહેલા 'પંખ'ના આ કવરપેજની જેમ જ ખભે હાથ મૂકીને આપણે કહી શકીએ કે, "ડોન્ટ વરી પપ્પા. તમારા માટે મારી પાસે કોઈ સવાલ નથી. કોઈ ફરિયાદ નથી. તમે જે અમારા માટે કરો છો, જે પણ કંઈ કર્યું છે, એ બધા માટે હું 'completely okay' છું."

મનોજ મુંતશીર કહે છે એમ, જેમની આખી જિંદગીની કમાણી તમે જ છો, એ માણસને તમે ક્યારેય એમ ના પૂછતા કે, "યાર પપ્પા, તમે કમાયા શું?"

તમારા માટે હંમેશા ક્યારેક 'સાયલન્ટ'
(3) - ઓગસ્ટ-૨૦૨૧ | www.pankhmagazine.com

તો ક્યારેક 'વાયોલન્ટ' સપોર્ટ રહેલા પપ્પાને એમના મૃત્યુ પછી ખભો દીધા પહેલા અત્યારે જ ખભે હાથ મૂકીને "પપ્પા, હું છું ને..!" - કહીને સધિયારો આપો. કેમ કે, મને કહ્યું છે એમ, તમારા પપ્પાએ પણ ક્યારેક તો તમને કહેલું જ હશે ને કે, "જરાય મૂંઝાઈશ નહિ. અવડો મોટો તારો બાપ બેઠો છે."

* * * * *

સોશિયલ મીડિયાનો આજકાલ પોતાને સારા બતાવી ઝેર ઓકવામાં જ વધુ ઉપયોગ થાય છે. ધર્મ, દેશ, રાજ્ય, પોલિટિકલ પાર્ટી, વિચારધારાઓ અને પૂર્વધારણાઓથી વિભાજિત થયેલા લોકો સાહિત્ય અને કલા દ્વારા એકબીજાની નજીક આવી શકે છે, એનું ઉદાહરણ આ અંકનું કવરપેજ છે. ફ્રન્ટ કવર જેમણે ક્લિક કર્યું છે, એ ફોટોગ્રાફર શુભદીપ પોતે બંગાળી છે. તેઓ ગુજરાતી નથી જાણતા. અગાઉ પણ આ જ રીતે અલગઅલગ રાજ્યના, ગુજરાતી બોલતા પણ ના આવડતું હોય એવા ફોટોગ્રાફરો આ રીતે આપણને મદદે આવ્યા છે. એ બધાના અમે આભારી છીએ. નવાઈની વાત એ છે કે, આ આભારના શબ્દો પણ એ વાંચી નહિ શકે!

આ વર્ષ ગુજરાતના પ્રખર સાહિત્યકાર શ્રી ચુનીલાલ મડિયાનું

જન્મશતાબ્દી વર્ષ છે. બાર ઓગસ્ટથી ગુજરાતી સાહિત્યજગતમાં એ માટેની ઉજવણી પણ શરૂ થઈ ગઈ છે. ચુનીલાલ મડિયાને યાદ કરીએ ને એમની નવલિકા 'શરણાઈના સૂર'ની વાત ના કરીએ, એવું કેમ બને! આપણામાંથી મોટાભાગના શાળામાં ભણ્યા જ હશે અને એ વાર્તાનું અમર પાત્ર 'રમઝુ મીર' પણ તમને યાદ જ હશે. આ અંકમાં 'Rewinding' કોલમમાં આ વાર્તા ફરીવાર વાંચીને તમે પણ એક અલગ ભાવવિશ્વમાં પહોંચી જશો. સંયોગની વાત એ પણ છે કે, એ ભાવવિશ્વ જેના પર રચાયું છે એ ફલક પણ પિતાનો પ્રેમ જ છે.

પવિત્ર શ્રાવણ માસની શરૂઆત થઈ ગઈ છે. શ્રાવણ મહિનાથી આપણે ત્યાં તહેવારીની ધમધોકાર સીઝન શરૂ થઈ જાય. સ્વાતંત્ર્ય દિવસ, મોહરમ, ઓનમ પછી હવે રક્ષાબંધન, જન્માષ્ટમી, ગણેશ-ચતુર્થી. બેક-કવરમાં તમને ધ્રુવ પંચાસરાએ પોતાના કેમેરાથી ક્લિક કરેલા અભૂતપૂર્વ નીલકંઠના દર્શન પણ થશે. તમારા ભાગે આવતા ઝેર તમે આરામથી પચાવી શકો, એવી ભગવાન શિવને પ્રાર્થના.

આપ આ અંક કેવો લાગ્યો એ અમને જરૂર જણાવો. યોગ્ય લાગે તો સોશિયલ મીડિયામાં શેર પણ કરો. આવતા અંકમાં ઘણું નવું થવા જઈ રહ્યું છે. જોડાયેલા રહો.

દીવાલ

ડૉ. રંજન જોષી

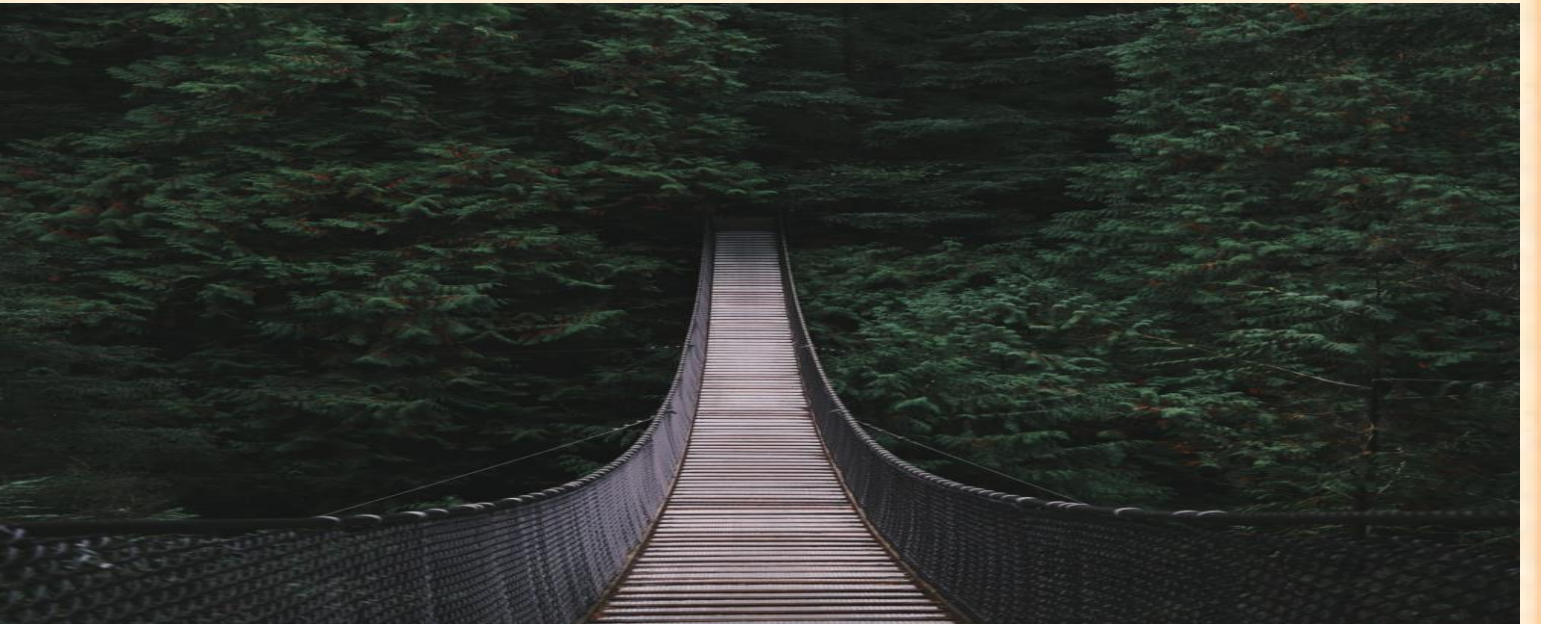
"પપ્પા, કથામાં તમે મોટાભાઈને બોલાવવાના હો તો મારું નામ કાઢી નાખજો. તમને ખબર છે ને, કઈ કઈ ઈંટોથી અમારી વચ્ચે દીવાલ ચણાઈ છે તે! એ હશે ત્યાં હું નહીં જ હોઉં."

"બેટા, જે ઈંટોથી દીવાલ ચણાઈ છે, એ ઈંટોથી પુલ પણ બની શકે. નક્કી આપણે કરવાનું છે, દીવાલ જોઈએ છે કે પુલ."

"પપ્પા, ધન અને મનના આડેધડ ભાગલા તો પડી ગયા. હવે વધારે કંઈ સહન કરવાની મારી તૈયારી નથી."

"દીકરા, જેમ ઈંટ પર ઈંટ મૂકીને દીવાલ ચણી શકાય એમ મન પર પથ્થર તરતા મૂકીને પુલ પણ બનાવી શકાય. એક વાર વિચારી જોજે. બાકી મારે તો બેય આંખો સરખી."

બીજા દિવસે સત્યનારાયણની કથામાં રમણભાઈને ચશ્માની જરૂર નહોતી. તેમની બંને આંખો સાથે હતી ને હસતી હતી. દીવાલ તૂટી ને પુલ બન્યો એ માટે રમણભાઈ મનોમન સત્યનારાયણને વંદન કરી રહ્યા.

હીરલ વ્યાસ

"તું રહેવા દે દાદી. તને ખબર નહીં પડે." દસ વર્ષના રોહને વિડિયો ગેમનું રિમોટ ખૂંચવી લેતાં કહ્યું.

દાદી ફિક્કું હસી. કંઈક શીખવાની તક ફરી કોઈએ ઝૂંટવી લીધી હોય એમ લાગ્યું. આ ઘરની ત્રીજી પેઢી પણ એ જ શબ્દો બોલતાં શીખી ગઈ જે એ લગ્ન કરીને આવી ત્યારથી સાંભળતા આવી હતી. 'તને ખબર નહીં પડે.' - એ જાણે આ ઘરનો તકિયા કલામ હતો એના માટે. એ વાતની એને બરાબર ખબર પડી ગઈ હતી. શાંતિભંગ ન થાય એટલે વિરોધ ન કરતી. પણ બહારની શાંતિ સાચવવામાં અંદર ધમાસાણ યુધ્ધ ચાલતું. 'શીખશે નહીં તો કેમ ખબર પડશે?' એ સવાલ વારંવાર થતો અને ઘરની ભીંતો સાથે અથડાઈને પાછો ફરતો.

"શીખેલું ક્યારેય નકામું નથી જતું. દરરોજ કંઈક નવું શીખવું." મા ઘણી વાર આવું કહેતી એવું યાદ આવતું. પણ આ વાત બધે નથી ચાલતી એવું પણ લાગતું.

વાર્તાનું આકાશ

ડેશીંગ કાર

"રહેવા દે. તને નહિ ફાવે. હું કરી લઈશ." રોટલી કરતાં ગેસની ઝોળ લાગે એના કરતા'ય વધારે આ શબ્દોની ઝોળ લાગતી.

કદાચ મા હોત તો ઉત્સાહથી કહેત, "નથી આવડતું તો કંઈ વાંધો નહીં. હું છું ને, શીખવાડીશ."

સરનામાની સાથે ઘણું બધું બદલાયું હતું. પછી તો જાણે આ શબ્દો દિવસમાં એક-બે વાર તો અચુક સાંભળવા મળતા. કશુંક નવું શીખવાનો ઉત્સાહ થતો. અને તક મળે પૂરો પણ કરી લેતી. પણ પછી તો ધીમે-ધીમે જવાબદારીઓ વધતી ગઈ અને અવકાશ ઓછો થતો ગયો.

"મારે ટુ-વ્હીલર શીખવું છે." એક વાર બહુ હિંમત કરીને પતિને કહેલું.

"તારે ટુઢીલર શીખીને શું કામ છે. શાકવાળો પણ ઘરના દરવાજે આવે છે. અને ક્યાંક જવું હોય તો કાર અને ડ્રાઈવર પણ છે જ ને..."

પતિ સાથે કારમાં જતી ત્યારે બાજુમાંથી પસાર થતી કારમાં જો કોઈ સ્ત્રી હોય તો અહોભાવ થતો એના માટે. ઈર્ષ્યા પણ થતી. પોતાની જાતને રિઅર વ્યું મિરરમાં જોતી ને લાગતું કે પોતે દુનિયાથી ઘણી પાછળ રહી ગઈ છે. પોતે શીખવા ઈચ્છતી વસ્તુઓ ન શીખી શકવાનો કચવાટ હંમેશાં એને મનમાં રહેતો.

"દાદી, આજે તું મારી સાથે ફનફેરમાં આવીશ? મારા ફેન્ડ્સ જવાના છે અને આજે મમ્મી-પપ્પા છે નહીં મને લઈ જવા માટે."

"હા, હું તો લઈ જઈશ. પણ તને મઝા આવશે મારી સાથે?"

"હા. અને તારે મને લઈ જવાનો જ છે. પછી તો ત્યાં મારા ફેન્ડ્ઝ હશે. અને બધી રાઈડ્સ પણ. એટલે મજા જ આવશે ને!"

ફનફેરમાં ઘણી બધી રાઈડ્સ હતી, ખાણીપીણીના સ્ટોલ અને અવનવા શોઝ્ હતાં. જાણે બાળકો માટેની જાદુઈ દુનિયા જ જોઈ લો! ફરી પાછો ક્યાં મળશે આવશે એ જગ્યા બતાવીને, રોહન તો જાણે જાદુઈ દુનિયામાં ગાયબ થઈ ગયો. દાદીએ

ફરતાં-ફરતાં એ અજાયબ દુનિયામાં ફરવાનું શરુ કર્યું.

એક ખૂણામાંથી ચિચિયારીઓ સંભળાતી હતી. થોડું મોટેથી ગીત વાગતું હતું. ફૂતૂહલપૂર્વક પગ એ તરફ વળ્યા. મોટી જગ્યામાં એક વ્યક્તિ બેસી શકે એવી નાની આઠ-દસ કાર હતી. કારમાં બેઠેલાં સૌ સ્ટીયરીંગથી કાર ફેરવતા હતાં અને એકબીજા સાથે અથડાતા હતા. આજુ બાજુમાં ઉભેલાં, સાથે આવેલાં લોકો હાથ હલાવી ખૂશ થતાં હતાં અને ફોટો પાડતા હતા.

ટિકીટબારી પરથી ટિકીટ લીધી. વારો આવ્યો એટલે સાથે જ કાર ચલાવવાની હોય એમ કારમાં બેઠા. પહેલી વખત સ્ટીયરીંગ પર હાથ મૂક્યો અને આખા શરીરમાં રોમંચ ફરી વળ્યો! સીટબેલ્ટ બાંધ્યો અને ગીત શરુ થયું. આવ અજાણ્યા લોકો સાથે અથડાવવાનો આનંદ લીધો. ત્રણ-ચાર વાર ડેશીંગ કારનો અનુભવ કર્યો. ધીમે-ધીમે કોઈ જુદી જ દુનિયામાં પ્રવેશ મેળવી લીધો હોય એમ લાગ્યું.

સ્ટીયરીંગ હાથમાં લેવાનો આનંદ ચહેરા પર પ્રતિબિંબિત થતો હતો. બાનો ચહેરો ચમકતો જોઈ રોહનને નવાઈ લાગી!

બાબુલાલ ચાવડા 'આતુર'

આંખ આડા કાન છે, બસ એટલે કહેવું નથી,
ક્યાંક બીજે ધ્યાન છે, બસ એટલે કહેવું નથી.

હોઠ પર હમણાં સુધી જ્યાં માત્ર ફરમાઈશ હતી,
ત્યાં હવે ફરમાન છે, બસ એટલે કહેવું નથી.

સ્હેજ મલક્યું હોત તો કહેવું હતું થોડું-ઘણું,
મુખ હજી એ મ્લાન છે, બસ એટલે કહેવું નથી.

આ પરેશાનીની બાબતમાં હું જેને કહી શકું,
એ જ ખુદ હેરાન છે, બસ એટલે કહેવું નથી.

ક્યાંક તો કેવળ ને કેવળ કારમી બહેરાશ છે,
ક્યાંક ઊંડું જ્ઞાન છે, બસ એટલે કહેવું નથી.

બાબુલાલ થાવડા 'આતુર'

આ તું નથી તો પુષ્પો ત્યાગી રહ્યા છે રંગો,
ત્યાગી દે જેમ કોઈ ઉરના બધા ઉમંગો.

આ તું નથી તો હોવું ભડભડ બળી રહ્યું છે,
સૌ રાખ થઈ રહ્યા છે હોવાપણાનાં અંગો.

આ તું નથી તો અબ્ધિના ક્યાં ગયા ઉછાળા?
તટ તોડતા હતા એ સૌ ક્યાં ગયા તરંગો?

આ તું નથી તો નભનો અવકાશ ઓગળ્યો છે,
પાંખો વિનાના જાણે સૌ થઈ ગયા વિહંગો.

આ તું નથી તો રણઝણ તારો અભાવ ગૂંજે,
આપી રહ્યા છે સંગત સ્મરણોના પણ મૃદંગો.

આ તું નથી તો તારાં પગલાં થીજી ગયાં છે,
સૌ પાળિયા થયા છે ભૂતકાળના પ્રસંગો.

બંસરી જોષી

સૌરાષ્ટ્રના નાના એવા એક ગામમાં ગોપાળદાસનો નાનો એવો પરિવાર હતો. પત્ની મીરા ને દિકરી હીરુ. ગોપાળદાસ ગામના સરપંચ ખરાં, પણ ગામના લોકોના હૈયાના સવાયા સરપંચ. સ્વભાવે દયાળુ, માયાળુ અને માણસના પિંડમાં જાણે સંત જેવા. પશુ-પંખીઓ માટે ગાઢ પ્રેમ અને ગોપાળદાસનાં હીરને છાજે એવી હીરુ પણ.

હીરુ પરોઢ થાય ઈ પહેલા જ ફૂલે પાણી ભરવા પહોંચી જાય ને એની હારે એની ગમતી ગાવલડી નંદાનેય હારે લેતી જાય. એક કોર હિરુની ઝાંઝરી રણકે ને હારોહાર નંદાના પગે બાંધેલા ધૂધરાય રણકે. કુદરતના પ્રેમને ઝીલતી, પશુ-પંખીના ગાનને માણતી, પિતાના ખેતરોની લીલોતરીથી રાજી રાજી થાતી હીરુને એથી વધુ રૂડી હિરુની ગાવલડી નંદા. માણસ અને પશુના પૂર્વજન્મના કોઈ લેણદેણ હોતા હશે એવો સ્નેહ ગાવલડીનેય હીરુનો.

પણ આ વખતે ઉનાળાએ જાણે

અંતરકેડી

મારું જીવન એ જ મારી વાણી

માજા મૂકી. તડકો તપતો તપતો અગ્નિમાં પરવર્તિત થઈ રહ્યો હતો. ફૂવાના પાણી શોષાવા લાગ્યા હતા. જમીનો તરસની મારી સૂકાવા લાગી હતી. છેવટ અકાળ જેવી જીવલેણ સ્થિતિ ઉભી થવા લાગી હતી. નદીનાં નીર સુખ્ખી ભટ્ટ જમીનમાં એટલા ઊંડા ઉતરી ગયા હતા જાણે ત્યાં કોઈ નદી વહેતી જ ન હોય એવું ઝાંઝવું બંધાઈ રહ્યું હતું. ખેતરોની લીલી ચૂંદડી જાણે અગનના ઝપેટમાં આવી હોય એમ પીળો રંગ ધરીને પોતે જ્વાળા જેવી ભાસતી હતી.

હીરુ રોજના ક્રમ અનુસાર પરોઢ થાય ઈ પહેલા ઉઠી બીજે ગાઉના ફૂલા

ભણી ચાલી. નંદાય હારોહાર હાલી. પણ આજ નંદાના પગ રણકતા નહોતા. અડધે રસ્તે જ ઈ ભોંય પર ફસડાઈ પડી. નંદાના શ્વાસ ફૂલવા લાગ્યા. હીરુ હાંફળીફાંફળી થઈ ઘર કોર દોડી.

“બાપુ ઝટ હાલો નંદાને કંઈક થઈ ગ્યું”

“શું થયું દિકરી?”

“તમે ઝટ હાલો બસ..”

ગોપાળદાસે છકડો હંકાર્યો ને મારતી ગાડીએ નંદા પાસે પહોચ્યા. જોયું તો નંદાના શ્વાસ ફૂલી રહ્યા હતા. ઝટ નંદાને છકડામાં બેસાડી નજીકના શહેરના પશુ દવાખાને છકડો વાળ્યો પણ જરૂરી પ્રાથમિક ઉપચાર થાય ઈ પહેલા જ નંદાના શ્વાસ ખૂટી ગયા. હીરુ તો ચીસ પાડી ગઈ. આકંદથી એનું હૈયું વલોવા લાગ્યું. ગોપાલદાસનું હૈયું પણ દ્રવી ઉઠ્યું. આંખની સામે જીવનું ઉડવું બહુ હૃદયદ્રાવક ઘટના હોય છે.

નંદાની અણધારી વિદાયથી ગોપાળદાસનો પરિવાર શોકની ગર્તામાં ડૂબી ગયો.

ગોપાળદાસનાં હૃદયમાં દુઃખ ઘેરું ને ઘેરું થતું ચાલ્યું. એક દિ' હીરુ હળવેથી બાપુના પગને પકડી બેઠી અને બાપુને ધારસ બંધાવતી બોલી.

“બાપુ ચિંતાનાં કરો. હમણાં ચોમાસું

આંબશે ને સૌ સારાવાના થાશે.”

“હા દિકરી પણ વરસાદ આંબે ત્યાં લગ ગામની બધી નંદા મારી આશે કહેવાય. હાલતા બોલતા માણસો તો વેઠીયે લે પણ આ મૂંગા જીવના ભીના ખૂણા મને સોંસરવો ભીજવી જાય છે. ગામડેથી શહેર લગ પહોચતા ટાણું વહી જાય છે. ને ત્યાં જીવનો પંખેરું ઉડી જાય છે.” હીરુ બાપુની વાત્યુ સાંભળતા સાંભળતા બાપુનાં ખોળામાં માથું ઢાળી સૂઈ ગઈ. પણ.. ગોપાળદાસની આંખમાં ઊંઘનું નામોનિશાન ના જડે. ઈ આખી રાત ગોપાળદાસે ખુલ્લી આંખે વિચારોમાં જ વિતાવી. પોતાના અંતરની કેડીના દાદરા ઉતરતા ઉતરતા ગોપાળદાસ કોઈ નવે જ મારગ પગરણ માંડી રહ્યા.

હીરુ રોજ મુજબ જ પરોઢ થાય ઈ પહેલા ઉઠી ગઈ. પણ જરા પડખું ફરીને જોયું તો બાપુ સાફો બાંધીને બહારે જવા નિકળતા હતા.

“બાપુ આટલી પરોઢે ક્યાં..?” હીરુએ અચરજથી પૂછ્યું.

“એક બહુ જરૂરી કામે શહેર જાઉં છું બેટા.” ગોપાળદાસે જવાબ વાળ્યો.

બાપુની આખી રાત જાગેલી આંખો જાણે હીરુ કળી ગયેલી.

"હાલો બાપુ હું પણ તમારી હારે આવું છું." એમ કહી હીરુ પણ હાલી. બેવ પહોચ્યા શહેરના પશુ દવાખાનાના તબીબ પાસે. તબીબ ઈશ્વરભાઈ ગોપાળદાસને એટલી સવારે આવતા જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યા ને પૂછ્યું,

"કેમ ગોપાળદાસ બધું હેમખેમને?"

"હા ઈશ્વરભાઈ અમે સૌ હેમખેમ છીએ પણ આ મારો જીવ હેમખેમ નથી. કંઈક ધૂની ઉપડી અંતર મહી અને રાતોરાત એણે સંકલ્પ કર્યો છે ને ઈ હારું મારે તમારી મદદની જરૂર છે."

ઈશ્વરભાઈએ સહર્ષ હા પાડી.
"બોલો શું મદદ કરી શકું?"

ગોપાળદાસે સવિનય ડોક્ટરસાહેબ પાસે એક અરજ મૂકી.

"ડોક્ટરસાહેબ તમે મને પશુઓની માંદગીની પ્રાથમિક સારવારની માહિતી આપશો ને કેમ કરાય ઈ પણ શીખવશો?"

"હા કેમ નહીં. જરૂર ગોપાળદાસ. તમારી નિષ્ઠા જોઈ આનંદ થયો કે મૂંગા જીવ માટે તમારે મન આટલી દયા છે." ઈશ્વરભાઈએ સહર્ષ પ્રસ્તાવ સ્વીકાર્યો.

હીરુ પણ બાપુના સંકલ્પમાં જોડાઈ .બે-ત્રણ દિવસમાં સઘળું સમજી જરૂરી સાધનો ગાંઠના પૈસે બાપ-દિકરીએ ખરીદ્યા

ને પોતાના ગામમાં જ સારવાર શરૂ કરી. દૂબળી અસહાય ગાયોની અને પશુ-પંખીની સારવાર કરવા માંડી. ધીરે ધીરે કાર્ય સેવામાં પરિણમવા લાગ્યું. આજુબાજુના ગામવાસીઓ પણ ગોપાળદાસ પાસે પશુના સારવાર અર્થે આવવા લાગ્યા. ગોપાળદાસ અને હીરુને જાણે લગની લાગી હોય એમ કાર્ય આગળ ધપવા લાગ્યું. એમણે નિ:સહાય ગાયો, ઝખમી ગાયો અને પશુ-પંખીની સારવાર કરવાનું બીડું ઝડપી રાખ્યું.

એક રાત્રે આખા દિવસનાં થાક પછી હીરુ આડી પડતા જ સૂઈ ગઈ. પરોઢ થયું ને હીરુ સફાળી જાગી. ભીની ભીની માટીની સુગંધથી એ રોમાંચિત થઈ ગઈ. જેવી ઘડો લઈ ઘરની બહાર નીકળી. ભીની ભીની માટીનો સ્પર્શ એને રૂંવે રૂંવે સ્પર્શી રહ્યો. "બાપુ અમી છાંટ થઈ આખરે.." હરખથી હાલી ફૂવા ભણી. પણ આજ ફૂવો ને સવાર રોજ જેવા ન હતા. ફૂવો વર્ષાધારાથી છલોછલ ઉછળી રહ્યો હતો ને પશુપંખીની ચીરચીર ને ભીના ભીના ઝાપાટાથી વાતવરણમાં જાણે જાદુઈ અસર પ્રસરી હતી. ખેતરે આજ ફરી લીલી ચૂંદડી પહેરી લીધી હતી. જેવી હીરુ ફૂવે પહોંચી ત્યાં એક નાની એવી વાંછરડી નજરે ચડી. એને ધરાઈ ધરાઈને પાણી

પીતી જોઈ હીરુને નંદા યાદ આવી ગઈ. પણ આજ નંદા પહેલીવાર આનંદભેર યાદ આવી.

વર્ષો આમ જ વિતતા ચાલ્યા, પણ ગોપાળદાસ ને હીરુ સંકલ્પિતકાર્યને નિષ્ઠાપૂર્વક કરતા રહ્યા.

કાર્ય હવે ગોપાળદાસની રગોમાં હતું. સેવાભાવે પોતાનું આગવું સ્થાન બનાવી લીધું હતું અને પરમાર્થમાં ઓગળતા ગોપાળદાસના જીવનને જાણે ભક્તિનું પીંછું લાગી ગયું જ્યારે ગોપાળદાસની સેવાને કડુશાનો તાજ જાણે ઈશ્વરે જ પહેરાવ્યો હોય એમ એક દિવસ સઘળી સાંસારિક જવાબદારી યોગ્ય હાથોમાં સોંપી ઈ સેવારથ લઈ ગામડે

ગામડે નિઃસહાય ગાયોની અને પશુપંખીની સારવારમાં જીવન વ્યતીત કરવા લાગ્યા. ગોપાળદાસને આખું પંથક 'ગોપાળભગત' કહીને સાદ દેતું અને ગોપાળદાસના ગામને 'ભગતનું ગામ'.

એક દિવસ શહેરથી એક પત્રકાર ગોપાળદાસને મળવા આવ્યા અને પૂછ્યું, "તમારા સેવારથની કોઈ માહિતી આપશો? આપના સેવાકાર્યની ચર્ચા મોટા મોટા શહેરોમાં થઈ રહી છે. આખરે તમારું જીવન છે શું?!"

ગોપાળદાસે વિનમ્રતાથી એટલું જ કહ્યું, "મારું જીવન ઈ જ મારી વાણી."

(સત્યચરિત્રથી પ્રેરિત)

તેજલ શાહ

આજની વાર્તા લેખિકા બિન્દુ ભટ્ટની છે. વાર્તાસંગ્રહ - 'બાંધણીને', ૨૦૦૯-૨૦૧૧નો ધૂમકેતુ નવલિકા પુરસ્કાર પ્રાપ્ત થયેલો. 'આંતરસેવો' એમાંની જ એક વાર્તા. આ સાસુ-વહુના સંબંધને કેન્દ્રમાં રાખીને લખાયેલી વાર્તા છે.

લેખિકાનું સાહિત્ય ક્ષેત્રે નવલકથા, ટૂંકી-વાર્તા, હિન્દી વિવેચન, સંપાદન, અને નિબંધ એમ બહોળું યોગદાન રહેલું છે.

લતા એની દીકરીને સ્કૂલ રિક્ષામાં વળાવીને ઘરમાં પાછી આવી. ટિપાઈ પર નજર પડતા જ એ બબડી - “ખરી ભૂલકણી છોકરી છે, બા હતાં ત્યારે તો....” એ સાથે જ એને યાદ આવ્યું કે આજે તો એમણે બાનું કબાટ સાફ કરવાનું કહેલું. વળી પાછી એ ઊભી થઈને બાના ઓરડામાં ગઈ.

હજુ કાલની જ વાત હોય એમ બા એને વળગીને ધૂસ્કે-ધૂસ્કે રડી પડેલા. એમનાં હીબકાંમાં વૈધવ્યનો વલોપાત તો હતો જ. સાથે ગુણિયલ પુત્રવધૂ પામ્યાની

ધન્યતા પણ હતી. જોકે લતાને ફડક પેઠી કે આ લાગણીઓનું પૂર એને અણગમતી દિશામાં તારી જશે તો? એણે નક્કી કર્યું કે ન બહુ નજીક કે ન બહુ દૂર એવો 'ગોલ્ડન મિડલ' રસ્તો લેવો. તારાબેન એ પછી લતાની જોડે જ રહેવા આવી ગયા.

તારાબેને લતાને ચાવીનો ઝૂડો આપવાની વાત કેટલીયવાર કરેલી પણ એણે કહ્યું હતું, “તમારી પાસે જ રાખોને, જરૂર પડ્યે લઈ લઈશ.” જોકે લતાને ક્યારેય જરૂર ન પડી એનો વસવસો તારાબેનને રહેતો.

આજે જ્યારે બાની બીજી માસિક પુણ્યતિથિએ બાની વસ્તુઓ દાન કરવાની હતી ત્યારે લતાના હાથ જાણે જોજનનું અંતર કાપીને તાળા સુધી પહોંચ્યા.

કબાટ અને કબાટમાં સંગ્રહાયેલા આણાં, ફેરીઆણાં અને જીયાણાના સંસ્મરણો સાથે તારાબેનનું આખું ભાવજગત લેખિકાએ કબાટમાં ખડકી દીધું છે. દરેક વસ્તુની પોતીકી યાદ હોવાની જ એની સાથે તારાબેન અને લતાના સંબંધોનો ચિતાર પણ આ કબાટ જ આપે છે. જડી આવતી નવી નક્કોર ચાદરમાં બંનેની પસંદ-નાપસંદ છતી થાય છે, જૂનાં બાળોતિયાંમાં પુત્રપ્રેમ છે તો પુત્રની છેક ઊંડે ઉતારી દીધેલી રેશમની રજાઈમાં ક્યાંક પૌત્રની આકાંક્ષા. જાતજાતનાં ભરતગૂંથણમાં સાસુ અને વડસાસુનો ભૂતકાળ સોયા બે સોયામાં પરોવી લીધો છે.

કબાટનાં છેલ્લા ખાનામાંથી વતનના દસ્તાવેજ સાથે એક ડાયરી હતી. ડાયરીમાં લતા અને વિનોદના લગ્ન લીધાં એનો હિસાબ હતો. લતાને આજે સમજાયું કે સાસુએ દીકરો પરણાવીને સોનું નહીં પહેરવાની બાધા શા માટે લીધી હશે!

બાધા તો લીધી, પણ લતાની લાંબી ચાકરી નહતી લીધી. એક જ ફાઈએટેકમાં એમણે વિદાય લીધેલી. દવાની આડઅસરથી એમને ઝાડા થઈ ગયા અને લતાએ એમના કપડાં બદલવા પડ્યા ત્યારેય એ બોલેલા, “મારે દીકરી હોત તો તને પાપમાં ના નાખત”. લતાએ

તારાબેનને માથે હાથ ફેરવીને કહેલું, 'હું તમારી દીકરી જ છું ને!' એમ કહેવા છતાં એમની આંખોમાંથી લાચારી ભૂંસાઈ નહતી, એ યાદ આવતાં જ લતાએ એમની સાડીથી મ્હોં ઢાંકી દીધું.

આંતરસેવો અથવા આંતરસેવાને અંગ્રેજી ભાષામાં 'માર્જિન' કહેવાય. તમને થશે કે અંત આપવાની જગ્યાએ અર્થ આપવા ક્યાં બેઠા?

વાર્તાનો ઉઘાડ અને અંતની સર્જનાત્મકતા માટે લેખિકાને સલામ ભરવી પડે. અંતની લગોલગ વાર્તાને લાંગરી જ દીધી છે. આગળની સફર તમે જાતે ખેડજો. તમારા અભિપ્રાયની રાહ રહેશે.

રાજુલ ભાનુશાલી

નહોતી એના પર ધજા, પણ મારું પૂજા સ્થળ હતું;
ઘર જે એનું, મારા ઘરની સહેજ બસ આગળ હતું.

જો થવા ઇચ્છું તો પણ હું કોરી ક્યાંથી થઇ શકું?
પત્રના એક એક શબ્દે વાંચ્યું મેં, વાદળ હતું.

ચાંદ જો ના થઇ શકે તો કંઈ નહીં, થા આગિયો;
મૃત્યુ પણ બોલી ઉઠે, "તારું જીવન ઝળહળ હતું"

સાવ ભાંગીને ફરી બેઠા થયા લોકો ઘણા;
'થઇ જશે' નામે સતત માતાપિતાનું બળ હતું

એ જ કારણથી ડૂમાઓ ના કદી પણ ઓગળ્યા;
આંસુ મારી આંખનું તો, એને મન બસ જળ હતું

એ પછી વર્ષો જે આવ્યા સોળ આની થઇ ગયા;
હૈયે મારા, બારે મહિના વ્હાલનું ખળખળ હતું.

~ અંજના ભાવસાર 'અંજુ'

તમને મળ્યાનું યાદ

એક બેકર, ડાન્સર અને
હોમમેકરે લખેલી ગઝલ..

‘તમને મળ્યાનું યાદ’માં આજે મુંબઈના
કવયિત્રી અંજના ભાવસાર 'અંજુ'ની કવિતાને
માણીશું.

નહોતી એના પર ધજા, પણ મારું પૂજા સ્થળ હતું;
ઘર જે એનું, મારા ઘરની સહેજ બસ આગળ હતું.

જો થવા ઇચ્છું તો પણ હું કોરી ક્યાંથી થઇ શકું?
પત્રના એક એક શબ્દે વાંચ્યું મેં, વાદળ હતું.

એનું ઘર મારા ઘરની બસ સહેજ જ આગળ
હતું. ત્યાં ગઈ હોઉં, ત્યારે મા અમારા ઉંબરા પર
ઊભી રહીને એક બૂમ પાડે તોય એમના ઘરની
અંદર સંભળાઈ જાય એટલું. મા કશુંક સારું
બનાવે ને હું રાહ જોઉં કે ક્યારે એ વાટકામાં
ભરી દે અને કહે, "જા તો.. ઝટ માસીને ત્યાં દઈ
આય ગરમાગરમ છે." ને હું દોડતીક પહોંચી
જઉં. મને આવેલી જોઈને એનુંય હૈયું જોરથી
ઘબકવા લાગતું. મને ખબર છે. આંખોના
ખૂણેથી એ મને જોયા કરતો. બોલતો કશુંય
નહીં. ક્યારેય સામેથી કદી કોઈ વાત નથી કરી
એણે. હું કશુંક પૂછું તો એનો જવાબ આપે
એટલું જ. આટલું તે શરમાળ કોઈ હોતું હશે!

હું છોકરી થઈને એને સંકેત આપતી અને એ તો...

મેં એને મારા હૈયામાં સ્થાપિત કર્યો હતો. એનું ઘર મારા માટે પૂજા સ્થળ હતું. જેના શિખરે ધજા હોય એ જ પૂજા સ્થળ ગણાય એવું થોડી હોય? મંદિર હોય એ સ્થળ પવિત્ર હોય એ ખરું, પરંતુ જે સ્થળ પવિત્ર હોય એય મંદિર ગણાય. પરંતુ, એ ક્યારેય કશું બોલ્યો જ નહીં. આજ પર્યંત નહીં! હા, મારાં લગ્ન પછી જ્યારે હું પહેલીવાર પિયર આવી હતી, ત્યારે એણે મને એક પત્ર આપેલો. એમાં એણે સુખી લગ્નજીવન માટે શુભકામનાઓ લખી હતી અને લગ્નના દિવસે હું કેટલી સુંદર દેખાઈ રહી હતી એની વાત કરી હતી. અને, મારી આંખો ચોધાર વરસી

પડેલી. મેં અશ્રુને રોકવાનો ખૂબ પ્રયત્ન કર્યો હતો. હવે આ પત્ર અને અશ્રુ કોઈ જોઈ જાય તો આભ તૂટી પડે. જો થવા ઈચ્છું તો પણ કોરી ક્યાંથી રહી શકું? પત્રના એકએક શબ્દમાં સંવેદના હતી અને એ કશું કહી ન શક્યો એની વેદના હતી. મળેલાં હૈયાં વચ્ચે થતી ભીનાશની આવનજાવનને પ્રેમ જ કહેવાય. આજની તારીખે પણ મને જોઈને એનું હૃદય જોરથી ધબકવા લાગે છે. મને ખબર છે અને આંખોના ખૂણેથી એ મને જોયા કરે છે.

ચાંદ જો ના થઈ શકે તો કંઈ નહીં, થા આગિયો;
મૃત્યુ પણ બોલી ઉઠે, "તારું જીવન ઝળહળ હતું."
સાવ ભાંગીને ફરી બેઠા થયા લોકો ઘણા;
'થઈ જશે' નામે સતત માતાપિતાનું બળ હતું.

કુવાનું થાળું નાનું હોય એથી શું? એ ઊંડો હોય તે વાતને થાળાના વિસ્તાર સાથે કોઈ સંબંધ નથી.. એમાંથી મીઠું પાણી કૂટે એ મહત્વનું. ચંદ્રનો પોતાનો પ્રકાશ હતો નથી. એટલે કે આપણે રાત્રે જે ઝળહળતો ચંદ્ર જોઈએ છીએ એ ચમક એણે સૂર્ય પાસેથી ઊછીની લીધી હોય છે. જો કોઈ દિવસ એવો આવે કે સૂર્ય ચંદ્રને પ્રકાશ આપવાનું બંધ કરી દે તો ચંદ્રનું અસ્તિત્વ જ જોખમમાં આવી જાય. એવી ચમક શું કામની? એના કરતાં તો આગિયા સારા. એમની પાસે પોતાની ખુદની

ચમક હોય છે. જેમ કોઈના ખભા પર ચડીને આકાશને આંબી શકાતું નથી. તેવી જ રીતે કોઈ પર આધારિત રહીને સફળતા પણ મેળવી શકાતી નથી. આ રસ્તે કોઈક રીતે મેળવી પણ લેવાય તો જાજો સમય ટકતી નથી. ચાંદ જો ના થઈ શકાય તો કશો વાંધો નથી, થોડાક પ્રયત્નોથી આગિયો તો થઈ જ શકાશે. ભલે એ જીવ ટચુકડો ભલે છે પરંતુ એની પાસે પોતિકી ચમક છે. પોતિકી ચમક જ આત્મસંતોષ આપે છે. ક્યારેક આ ચમક મેળવવાના પ્રયત્નો સફળ ન થાય એવું પણ બને. ભાંગી જવાય એવું પણ બને. એવે સમયે 'વાંધો નહીં, બધું થઈ જશે, થઈ રહેશે', જેવો માતાપિતાનો સઘીયારો ચાલકબળ પૂરું પાડે છે. ફરી બેઠા થવાનો, દોડવાનો જોમ પૂરું પાડે છે.

એ જ કારણથી ડૂમાઓ ના કદી પણ ઓગળ્યા;
આંસુ મારી આંખનું તો, એને મન બસ જળ હતું.

મોરારીબાપુએ એક સરસ વાત કહી છે કે, "રડવું પણ એ માણસ સામે જેમને તમારા આંસુઓની કદર હોય." લાગણીના આવેગથી છાતીના પોલાણમાં ભરાતા શ્વાસના ડચૂરાને ડૂમો કહેવાય છે. એ ડૂમો જ્યારે ઓગળે ત્યારે આંખોની કિનારીથી વહી નીકળે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો લાગણી આંસુ બનીને વહી નીકળે. આંસુને જળ સમજવું, કહેવું એટલે

લાગણીનું અનાદર કરવું. જ્યારે આવું થતું હોય ત્યારે ડૂમા છાતીમાં જ અટવાઈ જતાં હોય છે.

એ પછી વર્ષો જે આવ્યા સોળ આની થઈ ગયા;
હૈયે મારા, બારે મહિના વ્હાલનું ખળખળ હતું.

સ્વયંસ્પષ્ટ ભાવ છે. સંતાન સુખ જગતનું સૌથી અદ્ભુત સુખ છે. સંતાનને મોટું થતાં જોવામાંય અપાર સુખ છે. કવયિત્રી એ સમયગાળાને 'સોળ આની' કહે છે. સાચું છે ને!

અંજના ભાવસાર 'અંજુ' કાંદિવલી મુંબઈમાં રહે છે. તેઓ પાંચ વર્ષ પહેલાં એક સાવ સામાન્ય ગૃહિણી હતી. પછી બોલિવૂડ ડાન્સ શીખવાનું શરૂ કર્યું. પછીથી અંજનાબહેન એ ટીચર સાથે આસિસ્ટન્ટ ટીચર તરીકે જોડાયાં. ત્યાર બાદ એમણે કથક શીખવું શરૂ કર્યું. પછી એ ગુરુના પણ સહાયક શિક્ષક તરીકેની જવાબદારી સ્વીકારી. કથકમાં એમણે 'મધ્યમા પૂર્ણ' (પાંચમા પડાવ) સુધીનો અભ્યાસ કર્યો છે અને 'વિશારદ' તરફ મક્કમ ગતિથી સફર ચાલુ છે. આ સાથે જ અંજનાબહેને 'હોમ-બેકર' તરીકે પણ આગવી ઓળખ ઉભી કરી છે. બેકિંગના પણ ત્રણ

વર્કશોપ લીધા છે. તેઓ કેટલીક મહિલાઓને પગભર કરી શક્યા છે એનો એમને આનંદ છે. લગભગ બે વરસ પહેલાં એમને ગઝલ છંદમાં લખાય એની જાણ થઈ. તેઓ છંદ શીખ્યા અને છંદોબદ્ધ ગઝલ લખતા થયા.

અંજનાબહેન દિવસ દરમિયાન ઘડીક બેકર, ઘડીક હોમ મેકર, ઘડીક કવયિત્રી, તો ઘડીક ડાન્સ સ્ટુડન્ટ અથવા ડાન્સ ટીચરના રોલ ભજવતાં રહે છે. એમના તરફથી ગુજરાતી સાહિત્યને ઉત્તમ ગઝલો મળતી રહે એવી શુભકામના.

અસ્તુ.

અર્પિતા દીપક પંડ્યા

આપણે જોયું કે....

મોડેલ મૃગા અને ફોટોગ્રાફર અનિક એક જાહેરાતના શૂટિંગ માટે ગોવા જાય છે. શુભ-મૂહૂર્ત અને સફળ શરૂઆતની જેમ મોડેલ તરીકેનો મૃગાનો આ પહેલો પ્રોજેક્ટ એકદમ સફળ થયો. અનિકને મૃગા ખૂબ ગમતી, એની મદદ મૃગા માટે ઈશ્વરીય ભેટ બની ગઈ. ગોવા છોડતા પહેલા શૂટિંગ વખતે મૃગા પર હુમલો થાય છે. મૃગાનો અતિશય ડર જોઈ અનિક કહે છે કે અકસ્માતે કાચની બોટલો તારી નજીક ફૂટી હશે. જે વાત મૃગા માનતી નથી. હવે વાંચો આગળ...

પ્રકરણ ૨ : અજાણ્યો ઓથાર

દરિયાઈ પવનના સૂસવાટા વચ્ચે વિચારોની ત્સુનામીથી મૃગા થરથર કાંપતી હતી. તૂટેલા કાચને સ્પોટબોય્ઝ ભેગા કરવા લાગ્યા. એ અવાજ જાણે ખૂબ મોટા ડેસિબલનો હોય એમ મૃગા એનો ઘોંઘાટ સહન નહોતી કરી શકતી. જાણે મોટા પથ્થરોની બે પ્લેટ ઘસાઈને એના કાનમાં

લઘુ-નવલ

તડકા ભીનાં મૃગજળ

ચિત્કાર કરી રહી હોય એમ એ કાન બંધ કરી દેતી હતી. કોઈક એવા ભયાનક રાક્ષસે માથું ઊંચક્યું, કે મૃગા ડરી ગઈ હતી. અનિક આ સ્થિતિ જોઈ ચમક્યો. એને થયું કે ખરેખર તો એક સામાન્ય ઘટનાને મૃગા ડરામણા સ્વપ્ન જેવી પ્રતિક્રિયા આપી રહી હતી. મૃગાની આંખો વિસ્ફારિત હતી, જાણે કાળનું પટલ ચીરીને કોઈ બીજા પરિમાણમાંથી એક અંદેશો એની આંખોની સામે ભયાવહ નૃત્ય રજૂ કરી રહ્યો હતો.

અનિકે મૃગાને પોતાના બંને હાથથી પકડી, કાનમાં ધીરેથી કહ્યું, "રિલેક્સ, કામ ડાઉન મૃગા! કશું નથી થયું, ખાલી કાચ... ફૂટ્યો છે."

"કાચ..." મૃગાએ જોરદાર ચીસ પાડી. એના મોં પર હાથ દાબી, આંગળીથી એકદમ શાંત થઈ જવા સૂચના આપી,

અનિક એને પકડીને હોટેલના રૂમ તરફ લઈ જવા લાગ્યો.

"મૃગા, એકદમ સ્વસ્થ થઈ જા. જલ્દી સામાન પેક કરી દેજે, ચેક આઉટ ટાઈમ થઈ ગયો છે."

મૃગા હજુ સ્વસ્થ થઈ નથી એ જોતાં અનિક બોલ્યો,

"ડર નહીં, આ જગ્યાથી દૂર ક્યાંક બીજે જતાં રહીએ. હવે બરાબર?"

મૃગાએ અસલામતીની મનોદશામાં જ અનિક તરફ જોયું. અનિકે નોંધ્યું કે મૃગા કોઈ માનસિક ભ્રમણાની કેદથી પીડાતી હતી અથવા તો વીતેલી પળો ગમખ્વાર બની એનાં અસ્તિત્વ પર મંડરાતી હતી.

અનિકને મૃગાનું આ સ્વરૂપ જોઈને નવાઈ લાગી હતી પણ એની ધીરગંભીરતાએ એને વધારે જવાબદારી પૂર્વક વર્તન કરવા પ્રેર્યો. હોંશિયાર અને કાબેલ એવી સુંદર સ્ત્રીનું આ પાસું શું એનાથી એકદમ અજાણ રહી ગયું? મૃગા કહી રહી હતી કે એને કોઈક વાત કરવી છે. કંઈ ખાસ હશે? સુંદર નયનરમ્ય ઉદ્યાનમાં કોઈ ભેદી ગુફા એણે જોઈ લીધી હોય એવું અનિકને લાગ્યું.

મૃગા સામાન બાંધી શૂન્યમનસ્ક બેઠી હતી. સાદા કેઝ્યુઅલ કપડાંમાં એ

રિલેક્સ થવાનો પ્રયત્ન કરી રહી હતી. અનિકે પણ એકદમ સ્વાભાવિકતાથી વાતની શરૂઆત કરી.

"રેડી બ્યુટીફુલ?"

"થસ અનિક."

"પારુમા પાસે જવાનું ને? તું જ કહેતી હતી, કેટલા સમય પછી મળીશ?"

"હા અનિક. પારુમાના હાથનો હૂંફાળો સ્પર્શ બહુ યાદ આવ્યો છે."

"મા એ મા, તને જરૂર લાગે તો હું આવું તારી સાથે અમદાવાદ?"

"મને તો થાય છે પહેલા હું જ બેંગલોર આવું."

મૃગાના ચહેરા પર રોષ હતો.

"કેમ? શું થયું?"

"હું નહીં છોડું એને."

"કોની વાત કરે છે તું? માંડીને વાત તો કર."

"નાગરાજન"

"એનું શું છે?"

"નાગરાજન જાણતો હતો કે મેં તારી સાથે આ પ્રોજેક્ટ કરવાની હા પાડી છે."

"તે એ તો જાણે જ ને?"

"એણે મને ડરાવવા આવું કરાવ્યું હોય."

"શું કર્યું હશે?"

"આવી રીતે મને ડરાવવા કાચ ફોડ્યા."

"કમોન, ગોવામાં વહેલી સવારે કોઈ દારૂડિયો બોટલો ફેંકે એવી પૂરી શક્યતા છે."

"મને વાગે એમ કાચ ફૂટ્યા હતા. નાગરાજન જ જાણે છે કે મને કાચથી ખૂબ ડર લાગે છે."

"પ્લીઝ આવુ ન વિચાર. તું પારુમા પાસે જઈને રિલેક્સ થા. નાગરાજનને હું સંભાળી લઈશ. મારી પર હમણાં જ એનો મેસેજ હતો. ઓફિસમાં એક અગત્યની મીટિંગ ગોઠવાઈ છે એટલે મારે અહીંથી સીધા ઓફિસ જ પહોંચવાનું છે. આપણે સતત સંપર્કમાં રહીશું. અત્યારે તો જલ્દી કર નહીં તો ફ્લાઈટ છૂટી જશે."

અનિકે હોટલ છોડવાની વિધિ પૂરી કરીને સામાન ટેક્સી સુધી પહોંચાડ્યો. ટેક્સીએ એરપોર્ટ તરફ ગતિ કરી ત્યારે બંનેના મનની દશા જુદી જ હતી. અનિક એના સ્વપ્ન સાકાર થયા હોય એમ મધુરી દુનિયામાં ખોવાયેલો હતો. મૃગાને પ્રેમિકાથી માંડીને જીવનસંગિનીના સ્વરૂપોને મનની દુનિયામાં જોવા મશગૂલ

હતો. જ્યારે મૃગા અતિશય વરસાદથી તણાતી જતી ચીજવસ્તુઓને જોઈ ગભરાયેલી હોય, એમ ડરેલી, ગુસ્સે થયેલી, ગૂંચવાયેલી હતી. કદાચ થોડી એકલી પણ પડી ગઈ હતી એટલે મિત્રતામાં અનિકનું આલંબન લઈને બેઠી હતી.

ટેક્સીમાં સામાન ઓછો અને અરમાનોનો શંભુમેળો હતો. ટેક્સીએ જાણે દોટ મૂકી. ટેક્સી માટે ગંતવ્ય નક્કી હોય છે, પણ સમય ક્યાંથી ક્યાં પહોંચાડશે એનો અંદાજ ક્યારે કોઈને આવે છે ખરો? એક સાલસ પારુમાની એકની એક ઢિંગલી સમયના વહેણ સાથે કેવા કેવા સ્થાને એકલી ઝઝૂમતી આવી છે એ પારુમાને ક્યાંથી ખબર હોય? પણ પારુમા જાણે કે એક તીર્થ હોય એમ એમનાં અંકમાં માથું મૂકીને શાતા મેળવવાની આશા હવે મૃગાના મનમાં તીવ્ર થતી જતી હતી.

અનિક મૃગાની ઓફિસ સાથે સંકળાયેલો હતો. એક ફોટોગ્રાફર હોવાને નાતે એ શોખને સાંકળતા કાર્યોમાં તો અવ્વલ જ રહેતો. 'ક્રિએટીવ થોટ્સ'ના ડાયરેક્ટર નાગરાજનનો એ મિત્ર હતો. નાગરાજન એક ખરો બિઝનેસમેન, વ્યાવસાયિક વાતોને જ મહત્વ આપનારો એકદમ પ્રોફેશનલ જીવ હતો, કારકિર્દી અને ધન જેનાં મુખ્ય બંધારણમાં હોય

એવું એનાં વ્યક્તિત્વમાં સતત નીતરતું હતું.

ટેક્સી એરપોર્ટ પર પહોંચી. બંને જણાએ ફ્લાઈટ લેવા માટેની બધી વિધિ પૂરી કરી અને વેઈટિંગ એરિયામાં બેઠાં. થોડીવાર બંનેને કશું સૂઝ્યું નહીં. સતત કામ કર્યા પછી અચાનક મળતી શાંતિ જોડે પણ ટેવાતા થોડી વાર લાગે છે.

અંતે અનિકે મૌન તોડ્યું.

"ખૂબ સરસ અનુભવ રહ્યો મૃગા. બીજા કોઈ પ્રોજેક્ટ માટે તારા નામનું સૂચન થઈ શકે એવું છે. હવે તો તૈયાર રહેજે. ઓફર આવ્યા જ કરશે."

"અત્યારથી ખૂબ ઊંચી આશાઓ રાખવી એ વધારે પડતું છે અનિકા! હા, પણ મને પણ ખૂબ મઝા આવી. મારે આમ પણ કામ શોધવાનું હતું!"

"શું?"

"અત્યારે બેંગલોરમાં મારી પાસે કામ

નથી. હું કાયમ માટે બેંગલોર છોડવા વિચારું છું. હવે અમદાવાદ રહેવું છે. પારુમા પાસે."

"કોઈ ખાસ કારણ?"

"એમ જ. ઘરથી દૂર રહીએ પછી એની બહુ યાદ આવે. જીવનથી એવી ભાગી હતી કે પારુમાના હાલ પૂછવા પણ હું રૂબરૂ ગઈ નહીં એમની પાસે."

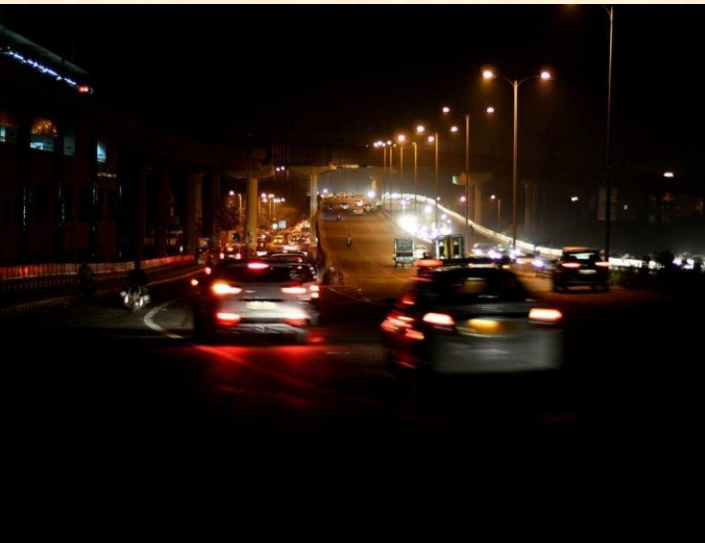
"મૃગા, તારે જવું જ જોઈએ. પારુમા નરમ કહેવાય કે તારી મનમાની ચલાવી. અમારી બંગાળી વાઘણો તો બહુ જોરદાર. ડોમિનેટીંગ અને ઈન્ટેલિજન્ટ!"

"ગુજરાતની નારી વર્તનમાં ભલે નરમ હોય છે, પણ એનો આત્મા એકદમ તેજ હોય છે. તમને સંભળાવીશ મેઘાણીની 'ચારણકન્યા'. સિંહ સામે બાથ ભીડનારી કિશોરી ક્યારેય સંજોગોથી હારી ન જાય. મારા પારુમાએ એ સંભળાવીને જ મોટી કરી છે."

"તો જીવનથી ભાગવાની વાત કેમ કરી?"

"સંજોગો.. અણધાર્યા સંજોગો. એ વખતે મારું એ સ્થાન પરથી ખસી જવું જ યોગ્ય હતું. તું બેંગલોરથી અમદાવાદ વીકએન્ડમાં આવ. માંડીને વાત કરીશ."

"દુનિયાની કોઈ પણ જગ્યા હોય,

સ્રીએ વિપરીત સંજોગોમાં પણ પોતાનું ઘડતર સુંદર નકશીકામ જેવું કર્યું જ છે. કોઈપણ ક્ષેત્ર હોય, સ્રી ક્યારેય પાછી નથી પડી. મને પણ મારી બેસ્ટ ફ્રેન્ડ મૃગામાં એવો જ વિશ્વાસ છે."

"થેન્ક્સ અનિક."

"ઘરે પહોંચે એટલે મને મેસેજ કરજે. હું ઓફિસે નાગરાજનું ને મળવાનો છું."

"ઓહ.ઓ કે. યસ. શ્યોર."

અનિક અને મૃગા, બંને પોતપોતાની ફ્લાઈટ પકડવા છૂટાં પડ્યા. મૃગાને તો ફ્લાઈટમાં એકલી પડતાં જ ઝોકું આવી ગયું. એક સ્વપ્ન એનાં મનમાં ઊગી રહ્યું હતું. મૃગા જાણે કે કોઈ ખેતરમાં ઊભા પાક વચ્ચે ચાલી રહી હતી. ત્યાં બે સક્ષમ પૌરુષી હાથ સંભાળપૂર્વક એની નજીક આવ્યા. મૃગા કંઈ સમજે એ પહેલા એ ઊંચકાઈ, જાણે એ કોઈ ફૂલ ન હોય! બંને હાથ વડે કોઈએ એને હવામાં ઊંચી કરી અને બંધ ફૂવાના થાળા પર બેસાડી. મૃગાનું મન આનંદ અનુભવતું હતું. એનું મન શુદ્ધ પ્રેમમાં નહાતું હતું.

જ્યારે ગોવાથી અમદાવાદની ઊડાન પૂરી થઈ ત્યારે મૃગાના જીવનની ઊડાન એક ઊંચાઈ પર પહોંચવાની તૈયારીમાં હતી. તે છતાં મૃગા અત્યારે મનથી દુઃખી હતી. કંઈક ખાસ મેળવવાની દોટમાં એ

કશુંક ગૂમાવતી રહી હતી. કશુંક પામ્યાનો સંતોષ અને સુખ વ્યક્તિથી મળશે કે સિદ્ધિથી એ પ્રશ્ન એના મનમાં અંકુરની જેમ ઉકૂવતો હતો.

અનિક બેંગલોરની ઓફિસ પહોંચ્યો. સ્વભાવે નાગરાજન 'ફ્રી બર્ડ' હતો. એના જીવનમાં કોઈ દખલગીરી એને પસંદ નહોતી. આવા નાગરાજનનું મન અકળ તો હતું. મૃગાની ધારણા કદાચ સાચી પણ હોય. વાતચીત વખતે એનો પ્રયત્ન અંધારામાં ફાંફાં મારવા જેવો લાગ્યો. આટલો તૈયાર માણસ એમ ક્યાં કશું કળાવા દેવાનો હતો? કેવી રીતે મૃગાના મનનું કોકડું ઉકેલવું એ પ્રશ્ન હતો. ઓફિસમાં બનતા બનાવોની એક કડી ખોવાય છે એ શોધવી પડશે. મૃગાનું અચાનક નોકરી અને બેંગલોર છોડવું એ રહસ્ય તો છે જ!

અનિક નાગરાજનના કહેવા મુજબ એની સામે બેસીને કમ્પ્યુટર પર કોઈ માહિતી લઈ રહ્યો હતો અને નાગરાજનની ઓફિસના ફોનની ઘંટડી વાગી.

"હલ્લો, યસ, ક્રિએટીવ થોટ્સ. વ્હોટ? અમારા એમ્પ્લોયી વિશે જાણીને તમારે શું કામ? શી ઈઝ ઓન લીવ. એ ગોવા હોય કે બેંગલોર, તમારે શું? માઈન્ડ થોર બિઝનેસ. આઈ ડોન્ટ કેર."

"સ્ટુપિડ.."

અનિક આશ્ચર્યમાં પડી ગયો.

"કોણ હતું?"

"મૃગા ક્યાં છે એ જાણવા આવી ગાલીગલોચવાળી ભાષામાં કોણ વાત કરતું હશે? જે પાછો એના વિશે બધું જાણે છે!"

મૃગાને એકલી અમદાવાદ મોકલી છે

એ વિશે વિચારતા અનિકને પોતાના એની સાથે અમદાવાદ ન જવાના નિર્ણય પર ખૂબ ગુસ્સો આવ્યો. આટલી કમઉમ્મ, સુંદર, સુશીલ સ્ત્રી વિશે અભદ્ર બોલનાર એ વ્યક્તિ કોઈક રીતે તો મૃગા જોડે સંકળાયેલી હશે! એણે ઓફિસ બહાર નીકળીને મૃગાને તરત ફોન કરવા વિચાર્યું.

યુનીલાલ મડિયા

માંડવો વધાવાઈ ગયો, ગોતરીજ પાસે પગેલાગણું પતી ગયું, ઘરને ટોડલે વરઘોડિયાંએ કંકુના થાપા પાડી લીધા. જાનને શીખ દેવાઈ ગઈ. ધર્માદાનાં લાગાંલેતરી ચૂકવાઈ ગયા. વેવાઈઓએ વહાલપૂર્વક ભેટી લીધા એકબીજાને. રામણદીવડો પેટવાઈ ગયો. વરકન્યા માફાળા ગાડામાં ગોઠવાઈ ગયાં. સામેથી આવતી પણિયારીનાં શુભ શુકન સાંપડી ગયા...

...અને ગાડાનું પૈડું સિંચાઈ ગયું.

અને ડોસા રમઝુ મીરે શરણાઈનો સૂર છેડ્યો. ઢોલીએ ઢોલ પર દાંડી પાડી. સુહાગણોએ ગીત ઉપાડ્યું અને ગવરીની જાન ઊથલી ગઈ.

ગામડા ગામની એ સાવ સાંકડી શેરીમાં કોઈના ઘરની પછીતનો કોઈના કરા સાથે ધરો ધફડાવતું ગાડું માંડમાંડ કરીને શેરી સોંસરવું નીકળ્યું ત્યાં તો મીરની શરણાઈ સાંભળીને આજુબાજુનાં બૈરાંઓ વરરાજાને જોવા એકઠાં થઈ ગયાં હતાં. લાજના લાંબા ધૂમટામાંથી જોઈ શકાય એટલું ઝીણી નજરે જોઈને તેઓ કહેતાં હતાં –

REWINDING...

શરણાઈના સૂર

“આ ભૂધર મેરાઈનો જમાઈ “

“ગવરીનો વર... હાથમાં તરવાર લઈને કેવો બેઠો છે?”

નાકા ઉપર નિયમ મુજબ મેઘો ઢોલી દાદ લેવા આડો ફરીને ઊભો રહ્યો, રમઝુએ પણ શ્વાસ ધૂંટીને શરણાઈ દબાવી. કન્યાપક્ષની સ્ત્રીઓએ ગીત ઉપાડ્યું :

આ દશ આ દશ પીપળો...

આ દશ દાદાનાં ખેતર...

વરપક્ષની જાનરાણીઓએ સામું ગીત માંડ્યું :

ખોલો ગવરીબાઈ ધૂંધટા..

જુઓ સાસરિયાનાં રૂપ..

એક રાણો ને બીજો રાજિયો

ત્રીજો દલ્લીનો દીવાન..

ગીતના સૂર વધારે વેધક હતા કે શરણાઈના, એ નક્કી કરવું શ્રોતાઓ માટે મુશ્કેલ બની રહ્યું. મીરે શરણાઈની એવી તો રમઝટ જમાવી હતી કે વરના બાપ પણ એના રસાસ્વાદમાં દાદ આપવાનું વીસરી ગયા. પરિણામે ગીતો અને ઢોલ-શરણાઈનો સારી વાર સુધી તાસીરો જ બોલી રહ્યો. આખરે જ્યારે વરના બાપનો હાથ કોથળીમાં ગયો ને રમઝુના હાથમાં પાવલી પડી ત્યારે જ એણે પીઠ ફેરવી ને જાન આગળ વધી.

રમઝુની શરણાઈએ આખી બજારને જગાડી દીધી હતી. કામઢા વેપારી હજાર કામ પડતાં મેલીને ઊઘલતી જાનને અવલોકવા દુકાનોને ઉંબરે આવી ઊભા. આખું સરઘસ અત્યારે જાજવલ્યમાન રંગો વડો સોહાતું હતું. મોખરે રમઝુના માથા પર લાલ મધરાસી ફેંટાના લીરા ઉડતા હતા. મેઘા ઢોલીએ લીલા રંગનું માથાબંધણું બાંધેલું. જાનૈયાઓને વેવાઈવાળાઓ તરફથી કંકુના થાપા મારવામાં આવેલા તેથી એ આખો સંઊહ લાલભડક લાગતો હતો. હીરભરતનાં ઝૂલ ને શીંગડીઓ વડે શણગારેલા બળદ તો સાવ જુદા જ તરી આવતા હતા. ગાડામાં બેઠેલા વરરાજાનો જરિયન જામો, એમના હાથમાંની તરવારનું રંગીન મિયાન તેમજ કન્યાનું પચરંગી પટોળું એક વિશિષ્ટ રંગસૃષ્ટિ રચી જતાં હતાં. એમની પાછળ વિદાયગીતો ગાતી સુહાગણોનાં અવનવાં પટફૂળોમાં તો રંગમેળો

જ જોવા મળતો હતો.

આડે દિવસે ઊડઊડ લાગતી બજારમાં રમઝુ મીરની શરણાઈએ નવી જ દુનિયા રચી કાઢી હતી. એના સૂરની મોહિની એવી હતી કે સાંભળનારને એ મત્ત બનાવી મૂકે. એની અસર કાન વાટે સીધી હૃદય પર ચોટ મારે ને હૃદયના એ પરિતોષનો નશો સીધો મગજમાં પહોંચે. પ્રાકૃતજનોને આ શરણાઈની સુરાવલિ સમજાય કે ન સમજાય પણ મંત્રમુગ્ધ બનીને એ ડોલી ઊઠે તો ખરાં જ.

ભરબજારે યોગાનમાં ઊભીને રમઝુએ અડાણો ઉપાડ્યો હતો. એ ઉન્માદભરી તરજનું બંધારણ ભાગ્યે જ કોઈ લોકો સમજતાં. છતાં, એમાં રહેલો આનંદ અને ઊછરંગ, તોફાન અને મસ્તી સહુ શ્રોતાઓ માણી રહ્યાં. એમની આંખ સામે તો વાતેવાતમાં છણકા કરતી, આંખમાંથી અગનતણખા વેરતી, ખોટેખોટે ડુસણાં લેતી, વળી પાછા પતિના પ્રેમોપચારે રીઝી જતી, અજબ નટખટ ને નખરાળી નવોઢા રમી રહી. અભણ રમઝુ ડોસા પાસે શબ્દો નહોતા, કેવળ સૂર હતા. અને એ સૂર વડે જ આવી સૃષ્ટિ ખડી કરી જતો હતો. નમતે બપોરે ઊભી બજારે સાવ શુષ્ક વાતાવરણમાં પણ સાસરિયે સોંઢતી પતિમિલનોત્સુક પરિણીતાનું કલ્પનાચિત્ર શ્રોતાઓની આંખ સામે તરવરી રહ્યું. એ આ મેલાઘેલા માણસે સાધ્ય કરેલી સૂર શક્તિની જ બલિહારી હતી.

હર ઘડીએ વધારે ને વધારે ધૂંટાતા જતા અડાણાના સૂરમાં શ્રોતાઓ કરતાંય વધારે તો રમઝુ મીર પોતે રમમાણ લાગતો હતો. આંખ મીંચીને, ગલોફાં કુલાવી કુલાવીને એ શરણાઈમાં શ્વાસ રેડતો જતો હતો અને એ નિર્જીવ વાદને જીવંત બનાવતો જતો હતો. ગામ આખું લાંબા અનુભવને પરિણામે જાણતું થઈ ગયેલું કે રમઝુ એકવાર એની શરણાઈમાં ફૂંક મારે પછી એને સ્થળ કે સમયનું ભાન ન રહે, માત્ર પરગામથી ગગો પરણાવવા આવેલા તળશીવેવાઈને એ વાતની જાણ નહોતી તેથી તેઓ મીરને દાદના પૈસાનો લાલચુ ગણીને પાવલું ફેંકી રહ્યા પછી આગળ વધવાની ઉતાવળ કરી રહ્યા હતા. તળશીવેવાઈને સૂરજ આથમતાં પહેલાં પોતાને ગામ સણોસરે પહોંચી જવાની ઉતાવળ હતી તેથી શરણાઈવાળાને આદેશ આપી રહ્યા હતા.

“હાલો મીર, હાલો ઝટ વહેતા થાવ.”

પણ અડાણાના સૂરમાં ગળાડૂબ સેલારા લેતા રમઝુને આવા આદેશ સાંભળવાની નવરાશ જ ક્યાં હતી? મીર એની શરણાઈમાં સમય બગાડતો જતો હતો ને તળશીવેવાઈને મનમાં ચટપટી ચાલતી હતી - આ ગતિએ રૂપિયે ગજને હિસાબે હાલશું તો સણોસરે પૂગતાં સાંજ પડી જશે ને અંધારે સામૈયાં કરવામાં હોરાજીની કિસનલાઈટ મંગાવવી પડશે. મોંઘીદાટ બત્તીના બિલ ભરવાને બદલે

વેવાઈએ આ મુફલિસ મીરને જ પાવું વધારે દાદ આપીને આગળ વધવા પ્રેર્યો, પણ શરણાઈના સૂરમાં ડાબેથી જમણે ડોલી રહેલા રમઝુને દાદ પેટે ફેંકાતા પૈસા ગણવાની જ ક્યાં નવરાશ હતી? મેઘા ઢોલીએ ધૂળમાંથી સિક્કા વીણી લીધા અને રમઝુને કહ્યું કે ‘હાલો મીર, હવે હાઉં કરો હાઉં’ પણ આવી સૂચના પણ એ કાને ધરે એમ ક્યાં હતો.

આખરે ભૂધર મેરાઈ પોતે જ આગળ આવ્યા ને રમઝુને રીતસરનો હડસેલો મારીને જ સાંભળાવ્યું, “હવે હાલ્યની ઝટ હાલ્યની, આમ ડગલે ને પગલે દાદ લેવા ઊભતો રહીશ તો કેદી પાદરે પોગાડીશ?”

મેરાઈના હડસેલા સાથે ઉગ્ર અવાજે ઉચ્ચારાયેલાં વેણ કાને પડ્યાં ત્યારે જ મીરને ભાન થયું કે હું અત્યારે ઊભી બજાર બાંધીને ઊભો છું ને મારે તો હજી જાનને ગામઝાંપા લગી દોરી જવાની છે.

રમઝુ યંત્રવત આગળ તો વધ્યો પણ એનું દિમાગ - અને દિલ પણ - બરોબર બે દાયકા જેટલું જાણે કે પાછળ હઠી ગયું. વીસ વરસ પહેલાં આવા જ એક નમતા બપોરે રમઝુ મીરે પોતાની જ પુત્રી સકીનાને સાસરિયે વળાવી હતી. હૃદયમાં ઊંડેઊંડે ખૂંપેલું શલ્ય સળવળે ને જેવો વેદનાનો ચિત્કાર નીકળે એવો જ મુંગો ચિત્કાર આ જૂનાં સંસ્મરણોના સળવળાટે મીરના હૃદયમાંથી ઊઠ્યો.

અને આપોઆપ એની શરણાઈનો સૂર બદલી ગયો. અડાણાનો ઉન્માદ અને ઉછરંગ ઓસરી ગયો. એને સ્થાને હવે કોરાયેલાં કાળજાનું દર્દ વહેવા લાગ્યું. એકાએક થઈ ગયેલો આ તાનપલટો શ્રોતાઓ સમજી ન શક્યા, પણ આ નવા સૂરની અસરમાં આવતાં એમને વાર ન લાગી. આકાશમાં પૂર્વેન્દ્ર પ્રકાશ્યો હોય, પૃથ્વી પર સ્નિગ્ધ શીતળ કૌમુદી રેલાતી હોય અને એમાં એકાએક કાળી વાદળી આવી ચડતાં યોગરદમ અંધકારના ઓળા ઊતરી રહે અને આખા વાતાવરણમાં એક ઊંડી ઉદાસી ફેલાઈ જાય એવી જ અસર અત્યારે ઉઘલતી જાનમાં વરતાઈ રહી. ઘડીવાર પેહલાં આનંદમાં ગુલતાન હતા એ જાનૈયાઓ સાવ મૂંગા થઈ ગયા. ગીત ગાતી સુહાગણોએ પણ જાણે કે શરણાઈની અસર તળે જ વધારે કરુણ વિદાયગીતો ગાવા માંડ્યા હતાં -

આછલાં કંકુ ઘોળ રે લાડી,

આછલી પિયળ કઢાવું..

તારા બાપનાં ઝૂંપડાં મેલ્ય હો લાડી,
તળશીભાઈની મેડીયું દેખાડું..

રમઝુ ડોસો એની શરણાઈ વગાડવામાં અને પોતાના દિલમાં ભરેલી વેદના વ્યક્ત કરવામાં જ ગુલતાન હતો, છતાં આ ગીતોમાં ગવાતી વેદનાનાં વસમાં વેણ એને કાને અથડાઈ જતાં હતાં ને આપમેળે જ હૃદયસોસરા ઉતરી જતાં હતાં, પરિણામે એના

સૂરમાં બમણું દર્દ ધૂંટાતું હતું.

અત્યારે ગવરીના પિતા ભૂધર મેરાઈ પુત્રીની વિદાયને કારણે વિષાદ અનુભવી રહ્યા હતા, પણ એથીય અદકો વિષાદ તો રમઝુ મીરના હૃદય પર છવાયો હતો, દિશાશૂન્ય બનીને, એ કેવળ આદતને જોરે એકેક ડગલું આગળ વધતો હતો અને દરેક ડગલે જીવાઈ ગયેલી જિંદગીનું એકેક દ્રશ્ય એની ઝામર-મોતીયા વડે ઝંખવાતી આંખ આગળ તાદ્દશ થતું હતું.

ભરજુવાનીમાં ઘરભંગ થયેલા રમઝુને બે વરસની મા-વિહોણી બાળકીની માતા બનવું પડેલું. ઓઝત નદીને હેઠવાસને આરે રમઝુએ બાળકી સકીનાનાં બાળોતીયાં ધોયેલા એ દ્રશ્યની સાહેબી આપી શકે એવાં ઘણાં ડોસાંડગરાં તો ગામમાં હજી હયાત હતાં. રમઝુને એક દુનિયામાં બે જ પાત્રો જોડે દિલ્લગી બંધાઈ ગઈ હતી - એક તો મીર કુટુંબમાં પેઢી દર પેઢી વારસામાં મળતી આવેલી શરણાઈ અને બીજી મૃત પત્નીના મીઠા સંભારણાં રૂપે સાંપડેલી સૂરજમુખીના ફૂલ જેવી સકીના. તેથી જ એણે પોતાના દિલની દુનિયામાં ત્રીજા કોઈ પાત્રને પ્રવેશ કરવા નહોતો દીધો. કોમના માણસોએ ફરી વાર નિકાહ પઢવાનો બહુબહુ આગ્રહ કરવા છતાં, જુવાન મીર પોતાના નિર્ણયમાં મક્કમ રહ્યો હતો.

રમઝુએ સકીનાને સગી મા કરતાંય સવાયા હેતથી ઉછેરીને મોટી કરેલી. સકીનાનાં લાડયાગ તો લોકવાયકા સમાં થઈ પડેલાં. માના તેમજ પિતાના બેવડાં વાત્સલ્યથી રમઝુ પુત્રીનાં લાલનપાલન કરતો હતો. પોતે કોઈ વાર સૂકો રોટલો ખાઈને ચલાવી લે પણ પુત્રીને તો પકવાન જ જમાડે. પોતે ફાટ્યાતૂટ્યાં કપડાં પર સો થીગડાં મારે પણ સકીનાને તો ફૂલફટાક બનાવીને જ બહાર કાઢે. ન-માઈ પુત્રીને જરા પણ ઓછું ન આવે એની તકેદારી રાખવા માટે રમઝુ એને અછો અછો વાનાં કરતો.

સકીના કાખમાં બેસવા જેવડી હતી ત્યાં સુધી તો રમઝુ એને ચોવીસે કલાક પોતાની સાથે જ ફેરવતો. કોઈના સામૈયામાં શરણાઈ વગાડવા જવાની હોય તો પણ સકીના તો એની કાખમાં જ બેઠી હોય અથવા પિતાના ગળામાં હાથ પરોવીને પીઠ પર બાઝી પડી હોય. રમઝુ વરઘોડામાં શરણાઈ વગાડતો હોય કે કુલેકામાં ફરતો હોય ત્યારે એની પીઠ પર વાંદરીની પેટે વળગેલા બચોળીયાંની જેમ વળગી રહેલી આ બાળકીનું સુભગ દ્રશ્ય તો વરસો સુધી આ ગામમાં સુપરિચિત થઈ પડેલું.

સાચી વાત તો એ હતી કે શરણાઈ તેમજ સકીના, બંને આ વિધુર આદમીની જિંદગીમાં તાણાવાણાની જેમ વણાઈ ગયાં હતાં. શરણાઈ અને સકીનાની હાજરીમાં રમઝુ

પોતાને આ દુનિયાનો શહેનશાહ સમજતો. ઘણીયવાર નમતી સંધ્યાને પોતાના ફૂબાના આંગણામાં બેઠો બેઠો રમઝુ કેવળ મોજ ખાતર શરણાઈમાંથી સૂર છેડતો અને સકીનાને રીઝવતો. બાળકી ગેલમાં આવીને કાલુકાલું બોલવા લાગતી. એનાં કાલાઘેલાં બોલમાં રમઝુ મૃત પત્નીની પ્રેમપ્રચુર વાણી સાંભળી રહેતો. આ રીતે શરણાઈ એ રમઝુ મીર માટે કેવળ રોટલો રળવાનું સાધન નહોતું, વિદેહી જીવનસંગાથિની સાથે સાંનિધ્ય અનુભવવાનું, એના જીવનબીન સાથે એકસૂર, એકતાલ, એકરસ બનવાનું જીવતું જાગતું વાદ્ય હતું. તેથી જ તો, પત્નીની કબર પર ફૂલ ચડાવવા જતો ત્યારે ઓટા પર મરવાના ફૂલછોડની મહેક માણતો માણતો એ શરણાઈના સૂર વહાવતો ને રમઝુની આ વિચિત્ર લાગતી ખાસીયત ગામ આખામાં ચર્ચાનો વિષય બની ચૂકેલી. વ્યવહારડાહ્યા લોકો આ ગરીબ માણસની આવી ધૂનને ગાંડપણમાં ખપાવતાં. પણ મનસ્વી મીરને આવા અભિપ્રાયોની ક્યાં પડી હતી? એ તો

સપનાંને સહારે જિંદગી જીવતો હતો ને શરણાઈ વડે એ સપનાં સાચાં પાડતો હતો.

પાંપણમાં પુરાયેલા સુમધુર સ્વપ્ન સમી સકીનાને પણ રમઝુએ એક દિવસ સાસરે વળાવવી પડી હતી. અને તે દિવસે એણે પારાવાર દુઃખ અનુભવ્યું હતું. અત્યારે એનાં ડગલાં ગામઝાંપાની દિશામાં પડતાં હતાં પણ એના મનનું માંકડું તો અતીતની યાત્રાએ ઉપડી ગયેલું. પ્રસંગોની પરકમ્મા કરતું કરતું એ વારેવારે પુત્રીવિદાયના આ પ્રસંગ પર આવીને અટકતું હતું. પુત્રીવિદાયનો એ પ્રસંગ તાજો થતાં ડોસાનું વત્સલહૃદય વલોવાઈ જતું હતું અને એ વલોપાત શરણાઈના સૂર વાટે વ્યક્ત થઈ જતો હતો. અત્યારે પોતે ખોબા ખારેકની લાલચે શરણાઈ વગાડવા આવ્યો હતોએ વાત જ રમઝુ વીસરી ગયો. સાસરીયે સોંઠી રહેલી કન્યા ભૂધર મેરાઈની ગવરી છે એ હકીકત પણ એ ભૂલી ગયો. અત્યારે તો પોતાની સગી દીકરી સકીનાને વિદાય અપાય છે એમ સમજીને શરણાઈમાં હૃદયની સઘળી વ્યથા રેડી રહ્યો હતો. તેથી જ તો, જાન ઝાંપે પહોંચતા સુધીમાં તો રમના દર્દનક સૂરોએ આખું વાતાવરણ ભારઝલું બનાવી મૂક્યું હતું.

આનું કારણ એ હતું કે સકીનાનું સંભારણું રમઝુ માટે જરાય સુખદ નહોતું. ડોસાના કાળજામાં વિસ્મરણની રાખ તળે સકીનાના નામનો ધગધગતો અંગારો ભારેલો પડ્યો હતો. આવે પ્રસંગે એ રાખનું આવરણ

દૂર થતાં ડોસાની ભીતરમાં ભડાકા ઊઠતા. કારણ એ હતું કે સકીનાને સાસરિયે મોકલ્યા પછી આઠમે દિવસે જ એના ભેદી મૃત્યુના વાવડ આવેલા. એ મૃત્યુનો ભેદ રમઝુ પણ ઉકેલી શકેલો નહિ. એનું રહસ્ય ગામ આખામાં આજ સુધી ગોપિત જ રહેવા પામેલું. એક અટકળ એવી હતી કે સકીનાને જે ગામમાં વરાવેલી ત્યાંનાં બે બરોબરિયાં ને જોરુકાં કુટુંબોના જુવાનોની નજર આ જુવતીના જોબન પર ઠરેલી. માથાભારે ગણાતી મીર કોમના બેમાંથી એક જૂથને તો રમઝુએ નારાજ કરવું જ પડે એમ હતું. પણ એ અટંકી કોમનાં માણસો નારાજ થઈને જ બેસી રહે એવાં સોજાં નહોતાં. સકીનાની જુવાનીની અંગડાઈએ એમના વૈરાગ્નિને વીંઝણો ઢાળ્યો ને એમાંથી બન્ને હરીફો વચ્ચે વસમાં વેણની આપલે થઈ ગઈ. આખરે એમાંથી તરવારની ધાર ઝબકી ગઈ. બન્ને પક્ષો ઝાટકે આવ્યા, ને એમાંથી જ કહે છે કે, સકીનાનું કાટલું કાઢી નાખવામાં આવેલું. આ સમાચાર સાંભળીને રમઝુને વજ્રાઘાત લાગેલો. સકીનાના અકાળ મૃત્યુથી ડોસાએ પુત્રી તેમજ પત્ની બન્નેના દેહવિલયનો બમણો વિયોગ અનુભવેલો. દિવસો સુધી તો એ અવાક થઈ ગયેલો. એની ચિત્તભ્રમ જેવી દશા જોઈને લોકો કહેતાં કે ડોસાની ડાગળી ચસકી ગઈ છે.

તેથી જ તો પાદરમાં પહોંચ્યા પછી

રમઝુએ શરણાઈની તાન ઉપર આમથી તેમ ડોલવા માંડ્યું ત્યારે લોકોએ એને ગાંડામાં ગણી કાઢ્યોને?

પીપળા હેઠે ગાડું થોભ્યું. ગવરીની સરખી સમોવડી સહિયરો એક પછી એક વિદાય આપવા આવી. સહુ બહેનપણીઓ ગવરીની નજીક જઈ, ગોઠિયણના કાનમાં ધીમી ગોષ્ઠિ કરી આંસુભરી આંખે પાછી આવતી હતી. ઘરચોળાના ધૂંધટાની આડશે રડી રડીને ગવરીની આંખ લાલ હિંગોળા જેવી થઈ ગઈ હતી એ તો અત્યારે જ ખબર પડી. હીબકતી પુત્રીને જોઈને માતાનું હૃદય હાથ ન રહ્યું. સાથે આણેલી ટબૂડીમાંથી ગવરીને બે ધૂંટડા પાણી પાઈને તેઓ કોચવાતે હૃદય ચાલ્યાં ગયાં. પણ એમની પાંપણ પર આવીને અટકેલા આંસુ રમઝુની નજર બહાર નહોતાં રહ્યાં; લાગણીના આવેશમાં માતા જે ભાવ વાચા દ્વારા વ્યક્ત નહોતી કરી શક્તી એની અભિવ્યક્તિ વાટે કરી રહ્યો. રમઝુ પોતાના સૂર

આમ તો આ પાદરનો પીપળો અને ચબૂતરો ગામની સેંકડો કન્યાઓની વિદાયનો સાક્ષી બની ચૂક્યો હતો. ર અમ પોતે પણ આવા અસંખ્ય વિદાયપ્રસંગોએ શરણાઈ વગાડીને સાટામાં રૂપિયારોડો મહેનતાણું મેળવી ચૂક્યો હતો, ખોબો ભરીને ખારેક, લાડવા લઈ ચૂક્યો હતો. પણ આજની વાત અનોખી હતી. આજનું વળામણું વિશિષ્ટ હતું,

આજનો વિદાયપ્રસંગ સાવ વિલક્ષણ હતો. આજે દર્દનાક શરણાઈ વગાડનાર માણસ અવસ્થાને આરે પહોંચેલો ખખડી ગયેલો રમઝ મીર નહોતો પણ વીસ વરસ પહેલા સકીનાને વિદાય આપનાર પુત્રી પિતા હતો. તેથી જ તો, તળશી વેવાઈએ પાવલાથી માંડીને બાધા રૂપિયા જેવડી મોટી રકમની ત્રણ ત્રણ વાર દાદ આપવા છતાં રમઝુ શરણાઈ બંધ કરીને પાદરમાંથી પાછો કર્યો નહીં ને?

કન્યાપક્ષ તરફથી કારુણ્યની પરાકાષ્ટા સમુ વિદાયગીત ઉપડ્યું હતું—
દાદાને આંગણ આંબલો એક રે પાંદડુ અમે તોડીયું દાદા ન દેજો ગાળ જો અમે રે લીલુડા વનની ચરકલડી..
આંબલો ધીરગંભીર જો..

માત્ર ગવરી નહીં, ગવરીની ગોઠિયણો જ નહીં, કન્યાનાં આપ્તજનો જ નહીં, પણ સીમાડાનું સમગ્ર વાતાવરણ જાણે કે ડૂસકાં ભરતું લાગ્યું અને મીરની શરણાઈએ આ શોકમગ્ન વાતાવરણ સાથે અજબ સમવેત સાધ્યો. એના સૂરમાં ધૂંટાતું દર્દ વાતાવરણની ગમગીનીને દ્વિગુણિત બનાવી ગયું. રમઝુ ચગ્યો હતો. એની શરણાઈ ચગી હતી. પોતાના ચિરાયેલા દિલની વેદનાને ચગાવવામાં પણ ડોસો ચેન અનુભવતો હતો.

પણ કન્યાને લઈને ઝટપત ઘરભેગા થઈ જવાની ઉતાવળમાં વરરાજા તેમજ

વરના બાપ તળશી વેવાઈ તલપાપડ થઈ રહ્યા હતા. પાદરના મોકળા પટમાં મોકળે મને સુરાવટ રેલાવી રહેલા મીરને જોઈને વેવાઈની અકળામણ વધતી જતી હતી.

આખરે એમણે ભૂધર મેરાઈ સમક્ષ એ અકળામણ વ્યક્ત કરી પણ ખરી - ‘આ તમારો મીર તો ભાર્યે લાલચુ લાગે છે ! આટલી દાદ દીઘી તો એ હજી ધરવ નથી થાતો ! અમારે તો આંહી સિમાડે જ સૂરજ આથમી જાશે એમ લાગે છે.’

વેવાઈની ફરિયાદ સાંભળીને તુરત ભૂધર મેરાઈ, જાનનો મારગ રોકીને ઊભેલા મીર પાસે જઈ પહોંચ્યા અને મોટે સાદે સંભળાવ્યું, ‘એલા ડોસલા, આવો ભૂખાળવો ક્યાંથી થ્યો? આટલી બધી દાદ દીઘી તો એ હજી તને ધરપત નથી? આટલાં પાવલાં પડ્યાં તોય હજી હાઉ નથી કેતો?’

પણ રમઝુ તો પોતાની શરણાઈના સૂર સિવાય બીજું કાંઈ સાંભળે એમ જ ક્યાં હતો?

કંટાળીને ભૂધર મેરાઈએ વેવાઈને કહ્યું, “ડોસાની ડાગળી જરાક ચસકી ગયેલ છે. દુખિયો જીવ છે ને એમાં પાછી પાકી અવસ્થા થઈ એટલે હવે કળ-વકળનું ભાન નથી રિયું.”

“એને ભલે કળ-વકળનું ભાન ન હોય પણ અમારે અસૂરું થઈ જાશે એનું શું?” તળશી વેવાઈએ તીખે અવાજે કહ્યું, “એક તો બીકાળો મારગ ને ભેગું જરજોખમ...”

હવે ભૂધર મેરાઈનો મિજાજ હાથથી ગયો. એમણે દાદ પેટે જમીન પર ફેંકાયેલા સિક્કા વીણીને પરાણે મીરની મુઠ્ઠીમાં પકડાવ્યા ને પછી એને હડસેલો મારીને કહ્યું, “એલા લપરા, હવે તો મારગ મોકળો કરીને ધરભેગો થા! હજી તારે કેટલાક રૂપિયા ઓકાવવા છે? કે પછી મીઠા ઝાડનાં મૂળ ખાવાં છે, માળા માગણ?”

ભૂધર મેરાઈના હડસેલાથી મીર હાલ્થો તો ખરો પણ પોતાના ધરને - ગામને - મારગે નહીં, સીમને મારગે, સણોસરાને કેડે.

“આ તો હજી સગડ નથી મેલતો.” તળશી વેવાઈ કંટાળીને બોલ્યા, “આ તો અમારી મોર્ચ વેતો થ્યો....”

“મર થાતો.” સીમને મારગે સામે ચાલતા રમઝુને જોઈને ભૂધર મેરાઈએ કહ્યું, “થાકશે એટલે એની મેળે પાછો આવતો રહેશે.” અને પછી વેવાઈને છેલ્લી સૂચના તરીકે ઉમેર્યું, “હવે ખબરદાર એને રાતું કાવડિયું પણ આપ્યું છે તો !... તમે પહેલેથી જ છૂટે હાથે દાદ દેવામાંડી એમાં ડોસો સોનાનાં ઝાડ ભાળી ગયો. પણ હવે ભૂંગળું ફૂંકી ફૂંકીને મરી જાય તોય સામું જોશો મા.”

અને પછી બન્ને વેવાઈઓ ભાવે કરીને ભેટ્યા અને જાન સણોસરાને કેડે ચડી.

રમઝુ હજી પણ ધૂનમાં ને ધૂનમાં જાનની મોખરે જ હાલ્યા કરતો હતો. પાદરમાં

ઉભેલાં લોકો આ ગાંડા માણસની હાંસી ઉડાવતા હતાં. પુત્રી વળાવીને ભારે હૃદયે ઘર તરફ પાછાં ફરતા હતાં ત્યારે સ્ત્રીઓએ છેલ્લું ગીત ઉપાડ્યું હતું—

એક આવ્યો'તો પરદેશી પોપટો, બેની રમતાં'તા માંડવા હેઠ ધૂતારો ધૂતી ગયો...

ધૂનમાં ને ધૂનમાં મોટાંમોટાં ડગ ભરતાં રમઝુને કાને આ ગીતનાં વેણ આછાંપાતળાં અથડાતાં હતાં, પણ એને ખ્યાલ નહોતો કે પોતે કઈ દિશામાં આગળ વધી રહ્યો છે. પુત્રી વિયોગના દુઃખ દર્દમાં એ જાણે કે દિશાશૂન્ય થઈ ગયો હતો.

હવે તો જાનૈયાઓએ પણ મીરની મશ્કરી શરૂ કરી હતી.

“સાવ મગજ-મેટ થઈ ગયો લાગે છે.”

“માગણ કીધાં એટલે હાઉં... આંગળી દેતાં પોંચાને જ વળગે... એના જીવને સંતોષ જ નહીં...”

“મર વગાડ્યાં કરે એનું ભૂંગળું... હાલીહાલીને પગે પાણી ઉતરશે એટલે આફૂડો પાછો વળશે.”

“ને ઠેઠ સાણોસરા સુધી વગાડતો આવે તોય શું વાંધો છે? સામૈયામાં પણ આની જ શરણાઈ કામ આવશે, ગામના મીરને રૂપિયો ખટવવો મટ્યો.”

પણ રમઝુ સાણોસરા સુધી ન ગયો. વચ્ચે કબરસ્તાન આવ્યું કે તુરત એના પગ

થંભી ગયા. ઘણાંમાંથી પાછું ફરેલું ઢોર ગમાણનો ખીલો સૂંધીને ઉભું રહી જાય એમ કબરસ્તાનમાંથી આવતી મરવાછોડની પરિચિત સોડમ નાકમાં જતાં જ મીર ખચકાઈને ઊભો રહી ગયો. પાછળ વરકન્યાને લઈને ગાડું આવતું હતું. અને એની પાછળ જુવાન જાનૈયાઓની ઠીઠિયાઠોરી સંભળાતી હતી. રમઝુની આંખ સામે, સાસરે સોંઢતી ગવર નહીં પણ સકીના પસાર થઈ ગઈ. તુરત એનો હાથ ગજવા તરફ વળ્યો. પાદરમાં ભૂધર મેરાઈએ ધૂળમાંથી ઉસરડો કરીને પરાણે ગજવામાં નખાવેલા પૈસા હાથ આવ્યા. જોયું તો સાચે જ દોથો ભરાય એટલા સિક્કા દાદમાં મળી ચૂક્યા જણાયા.

રાંક રમઝુ તો રાજી રાજી થઈ ગયો. હરખભર્યો એ ગાડા નજીક ગયો ને બોલ્યો, “લે ગગી, આ કાપડાના કરીને આપું છું.”

અને હજી તો એ રકમનો સ્વીકાર થાયકે અસ્વીકાર થાય એ પહેલાં તો ઉતરતી સંધ્યાના ઉજાસમાં રમઝુ કબરસ્તાનમાં દાખલ થઈ ગયો. એની એક આંખ સામે ગવરીનું કાપડું અને બીજી આંખ સામે સકીનાનું કફન તરવરી રહ્યું.

આ ચસકેલ માણસના આવા વિચિત્ર વર્તાવ બદલ જાનૈયાઓ ફરી વાર ચેષ્ટા કરતા આગળ વધ્યા.

દિવસને આથમતે અજવાળે રમઝુએ

મૃત પત્નીની કબર પાસે બેસીને સરસ સુરાવટ છેડી. એમાં મિલન અને વિયોગના મિશ્ર ભાવોની ગંગા જમુના ગૂંથાઈ ગઈ. પવનની પાંખે ચડીને એ સૂર મોડેમોડે સુધી ગામમાં તેમજ સીમમાં સાંભળાતા રહ્યાં. અને અનેક મિલનોત્સુક તેમજ વિયોગી આત્માઓ

આ સુરાવટમાંથી એકસરખી શાતા અનુભવતા રહ્યાં.

પણ કમનસીબે રમઝુની શરણાઈની આ છેલ્લી સુરાવટ હતી. એ પછી એ શરણાઈ કે એ સૂર ગામલોકોને કદી સાંભળવા મળ્યા જ નહીં.

એકતા નીરવ દોશી

“ફરી મળશો ને?” આ સવાલ પૂછ્યા વિના જ તેની આંખમાં અશ્રુરૂપે તગતગતો હતો. તેણે પોતાની મોટી કાજળઘેરી આંખોને હજુ વધારે મોટી કરી અને સવાલ આંખમાંથી ખરી પડ્યો. ભલભલા તીર અને તલવારના ધા ઝીલતા મજબૂત હાથોમાં એ સવાલને ઝીલવાનું ગજું તો નહોતું જ.

એકાંતકક્ષમાં પહાડી અવાજ ગુંજી ઉઠ્યો અને દાસ-દાસીઓ માથું નમાવી કક્ષની બહાર નીકળી ગયા. પચીસ વર્ષની ઉંમરમાં કંઈક કેટલાય મહાયોદ્ધાઓને પરાસ્ત કરી ચુકેલો રાજા પોતાની પરણેતરના આંસુ પાસે પરાસ્ત થવા નહોતો માંગતો.

"પ્રિયે, તમને મારા યુદ્ધકૌશલ્ય ઉપર ભરોસો નથી કે આપણી પ્રીત ઉપર અવિશ્વાસ છે? કૃતઘ્ન વિદેશીને આ વખતે હું માફ નથી કરવાનો. જે વ્યક્તિને અનેકવાર પરાસ્ત કરી જીવતદાન આપ્યું છે તેને હવે નહીં છોડું." આટલું બોલી

દૂંડી-વાર્તા

ફરી મળશો ને?

પત્નીની આંખોમાં જોયું. પરંતુ તેણે એક પણ શબ્દ બોલ્યા વિના બખ્તરના બંધનો જરા વધારે કસ્યાં, જાણે કવચોને કહેતી હોય કે - "તમારા ભરોસે મોકલું છું, સાચવી લેજો." અપાર સૌંદર્યવતીના કંકણનો અવાજ તેના પતિને રોકવા ઇચ્છતો હતો. હજુ તો સુંવાળા સંગાથને સમય જ કેટલો થયો હતો!

"ન ભૂલો રાણી કે રાજપૂતનો પહેલો ધર્મ માતૃભૂમિની રક્ષા છે." તેની અંદર બેઠેલી રજપુતાણી બોલી. ગૌરવશાળી સૌંદર્ય જેને પોતાનો પર્યાય ગણે તેવી એ યૌવનાએ પોતાના હાથમાં આરતીની થાળી લીધી, સફળતાની પ્રાર્થના કરતાં આરતી ઉતારી તેણે પતિના પ્રભાવશાળી માથા ઉપર જયતિલક કર્યું અને રક્ષાનો

દોરો પણ થોડો વધારે કસ્યો. વધારે ખેંચાતા દોરો તૂટવા લાગ્યો અને રાણીની આંખોમાં "ફરી મળશો ને?" સવાલ ચિંતા રૂપે ફરી ઊગી નીકળ્યો.

"રાણાજી, તમારી બહાદુરીને તો હું વરી છું. તમારા અદ્ભૂત શૌર્યથી તો આખું ભારતવર્ષ ઝળહળે છે. પરંતુ ખબર નઈ કેમ કંઈક અમંગળની શંકા થઈ રહી છે. એક રજપુતાણી તમારા યશોગાનની અને સફળતાની ઈચ્છા રાખે છે, પરંતુ એક પત્નીના આ હૃદયનું શુ કરું સ્વામી જે તમને એક ક્ષણ માટે પણ દૂર થવા દેવા નથી ઇચ્છતું." આટલું બોલતા હૂંફ મેળવવા તે પતિના બખ્તરવાળા શરીરને વળગી પડી અને લોખંડી મનોબળ ધરાવતા પૃથ્વીરાજ ચૌહાણની આંખમાં ક્ષણભર માટે રણભૂમિની જગ્યાએ સંયુક્તાની મોહિની છવાઈ ગઈ.

"પ્રિયે, હજુ તો આપણે ઘણી ઋતુઓ સાથે માણવાની છે. હજુ અનેક વિજયતિલકો તમારા હાથે મારા લલાટ ઉપર કરવાના છે. ચૌહાણ વંશને બહાદુર રાજકુમાર અને સૌંદર્યવાન રાજકુમારીઓ આપવાના છે." પૃથ્વીરાજના મોઢે આટલું સાંભળતાં સંયુક્તાના મુખ ઉપર ઉષા ખીલી ઊઠી. આવતીકાલની આશાએ તેનામાં જરાક ઉત્સાહનો સંચાર કર્યો અને પતિને મહેલના દરવાજા સુધી વળાવા

ગઈ. "હું રાહ જોઈશ." એ શબ્દો ફરી વણબોલ્યાં જ કહેવાઈ ગયા.

પૃથ્વીરાજ અને તેની સેનાને રણભૂમિ તરફ દૂર સુધી જતા તે જોઈ રહી, ધૂળની ડમરીઓ દેખાતી બંધ થઈ ત્યાં સુધી એ રસ્તા ઉપરથી સંયુક્તાની નજર હતી નહોતી. તાકતવર યવન મોહમદ ધોરીને સત્તરવાર હરાવી જીવતદાન આપનાર પૃથ્વીરાજ તેના અઢારમી વખતના હુમલાનો જવાબ દેવા જઈ રહ્યો હતો, અલબત્ત આ વખતે માફી નહીં આપવાના નિશ્ચય સાથે. દૂરથી ચૌહાણવંશનો કેસરિયો ધ્વજ ફરકતો દેખાતો હતો.

'એ જરૂર ફરી ધોરીને હરાવીને આવશે.' - પોતાની આંખના આંસુ લૂછી તેણે રાજ્યસભા તરફ પ્રયાણ કર્યું. "રાણાજી પધારે ત્યારે તેમને રાજ્ય અને સભા એવા જ સુસંચાલિત અને ધબકતા મળવા જોઈએ." સંયુક્તાના અવાજમાં રાણીની મક્કમતા ગુંજી ઊઠી. દરેક ફરિયાદીની વાત સાંભળતી વખતે તે સંયુક્તા મટી પૃથ્વીરાજ બની જતી, તેના ચુકાદાઓ અને નિર્ણયોમાં તે અડગ રહેતી. સમસ્ત પ્રજા અને મંત્રીગણ સંયુક્તાની કુશળતાનું લોહું માની ગયેલા. તે મહારાણી બની આખો દિવસ કાર્યભાર

સંભાળતી. પરંતુ સાંજ પડતાં તે એક પત્ની-પ્રેમિકા બની જતી અને તેના કાન યુદ્ધના સમાચાર સાંભળવા અધિર બનતા.

"આજે આપણી સેનાએ યવન સેનાના દાંત ખાટા કર્યા છે. એ લોકોને બે ગાઉ પાછું ખસવું પડ્યું છે." સમાચાર આવતા તે ખુશીથી ઝૂમી ઉઠતી.

"આજે મહારાજે ઘોરીને ઘાયલ કર્યો છે. પરંતુ યુદ્ધવિરામ થયો નથી." ફરી સમાચાર આવ્યા અને સાથે પૃથ્વીરાજે એક પત્ર પણ મોકલેલો.

"પ્રિયે, તમે રણભૂમિ ઉપર મારી તાકાત છે. તમને જલ્દી મળવાની ઉત્કંઠા મને લડવાની બમણી શક્તિ આપે છે. રાતના વિરામમાં તમારા કેશની સુગંધ અનુભવાય છે અને હૃદય પ્રકુલ્લિત થઈ જાય છે." પત્ર વાંચતાં સંયુક્તા એકાંતમાં પણ શરમાઈ ગઈ. પૃથ્વીરાજના બાહુપાશની ભીંસ અનુભવતી તે જલ્દી મળવાની આશામાં સ્વપ્નમાં સરી પડી. સપનામાં એણે જોયું કે તે મહેલની અટારીએ ઠંડકમાં સૂર્યના સોનેરી કિરણોમાં હૂંફ મેળવી રહી હતી, પણ અચાનક ધરતી-સૂરજ વચ્ચે ચંદ્ર આવી ગયો અને સૂર્યને ગ્રહણ લાગી ગયું. તે સફાળી ઉઠી ગઈ અને એ સ્વપ્નને ભૂલવા દૈનિક કામોમાં વ્યસ્ત થઈ ગઈ.

"યવન સેનાનું સેનાબળ વધ્યું છે."

એક સાંજે સમાચાર આવ્યાં. યુદ્ધની હવા લાબું ચાલશે એ પારખી જતાં સંયુક્તાએ મહારાજની બંને મોટી રાણીઓને સુરક્ષિત રીતે પિયર પહોંચાડી દીધી હતી અને પોતે રાજ્યના કામકાજમાં ખુંપી ગઈ. આખો દિવસ વ્યસ્ત રહેતી પણ સાંજના વિરહ અસહ્ય બની જતો.

એક એવી વિરહની સાંજે ઝરૂખે બેઠાં-બેઠાં તેનું ધ્યાન બગીચામાં પડ્યું. એક સૌથી ઉંચા ઝાડ ઉપર કબૂતરનું જોડું માળો બનાવતું હતું. એ જોઈ તેને પોતાનો માળો બનાવવાના સપના યાદ આવી ગયાં. જ્યારે પહેલીવાર પૃથ્વીરાજની બહાદુરીની વાતો સાંભળેલી પછી તેનું ચિત્ર જોયેલું, સૂર્યસમું લલાટ, મોટા ભાવવાહી નેત્રો, અણિયાણું નાક અને વાંકડી મૂછો. તેના પહોળા ખભા અને વિશાળ છાતી ઉપર માથું ઢાળી દેવાનું તો ત્યારે જ નક્કી કરી બેઠેલી. "જો પન્ના રાયજીએ પૃથ્વીરાજ સુધી માડું ચિત્ર અને

પ્રેમ સંદેશ ન પહોંચાડ્યો હોત તો..."
મહારાજ પૃથ્વીરાજ સુધી પોતાનો
પ્રેમવાહક બનનાર ચિત્રકાર પન્ના રાયને
સંયુક્તા અત્યારે માળા માટે જરૂરી ઝાડરૂપે
યાદ કરી રહી હતી.

ઝાડની બરોબર ઉપર એક
બાજપક્ષી ચકરાવો લેતો હતું પણ કબૂતર
તેને બરોબર ધૂધવી એને પોતાના
માળાથી દૂર રાખી રહ્યું હતું. સંયુક્તાને
કબૂતરની બહાદુરી જોવાની મજા પડી.
પૃથ્વીએ પણ કેટલી બહાદુરીપૂર્વક
ભરીસભામાં, સ્વયંવર સમયે કન્નોજ આવી
એકલા હાથે તેનું હરણ કરેલું. પૃથ્વીરાજના
ગળામાં માળા રોપી, તે નિશ્ચિત બની
ગયેલી. પૃથ્વીરાજએ બરોબર બહાદુરી
બતાવી સૌને દૂર રાખેલા અને કન્નોજ-
કુંવરીને ચૌહાણ વંશની રાણીનું પદ
આપ્યું. પિતાનું હૃદય દુખાવી આવેલી
સંયુક્તાને પૃથ્વીરાજના ધોધમાર પ્રેમને
કારણે બીજું બધું વિસરાઈ જતું. પૃથ્વીરાજ
મજબૂત હાથોમાં તેને ફૂલની જેમ
સાચવતો. રાજ્યના કામકાજમાં વ્યસ્ત
હોવા છતાં મહારાજની અંદરનો પ્રેમી
સતત સંયુક્તાને સ્મરતો રહેતો અને તેના
ઉપર હેતની હેલી વરસાવતો રહેતો પરંતુ
જ્યારે જ્યારે રણભૂમિની હાકલ થતી,
પૃથ્વીરાજ બધું ભુલાવી દોડી પડતો. દર
વખતે શત્રુને પરાજય આપી,

ચૌહાણવંશનો ધ્વજ લહેરાવતો.

"યુદ્ધભૂમિથી દૂત સમાચાર સાથે
આવે છે." કિલ્લાની કાંગરે ઊભેલા
સિપાઈએ સમાચાર પહોંચાડ્યા.

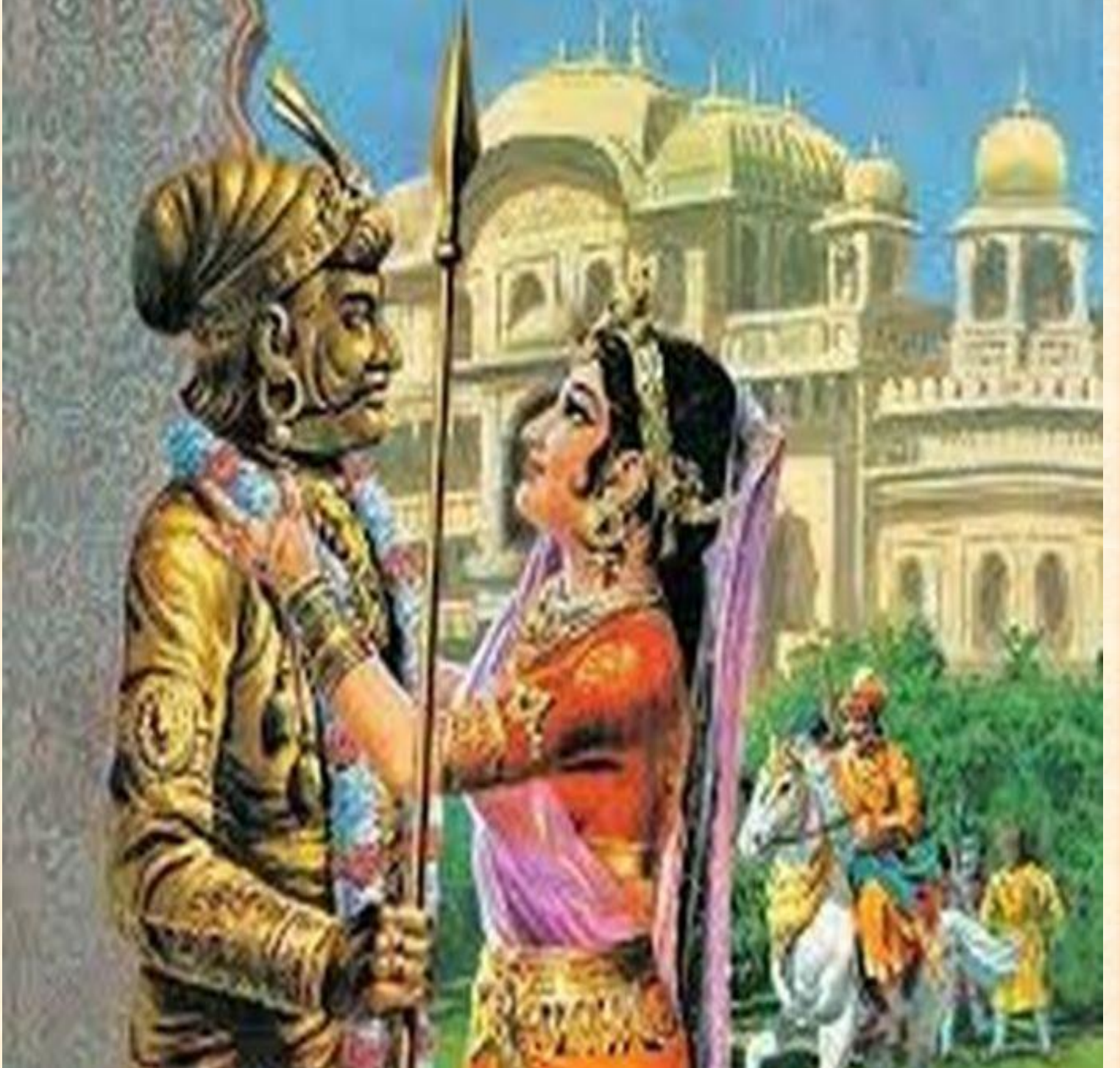
સંયુક્તા વર્તમાનમાં આવી, ફરી
કબૂતર અને બાજમાં ધ્યાન પરોવ્યું.
બાજની ચાલાકી સામે કબૂતરનું ગજું કેટલું
એ જાણતી હતી એટલે પોતાના તીર-
કમાન મંગાવ્યા અને બાજ ઉપર નિશાન
તાક્યું. બાજે પોતાની ચાલ બદલી બરોબર
એ જ સમયે ઝાડ ઉપર સાપ ચડતો
દેખાયો. સંયુક્તાએ તીરની દિશા બદલી
અને બાજે આવી કબૂતરને દબોચી લીધું
અને દૂર ઉડી ગયું. સંયુક્તાના તીરે
કાળોતરાને તો વીંધી નાખ્યો, પણ કબૂતરી
પોતના અધૂરા માળા સાથે સ્તબ્ધ થઈને
આકાશ તરફ જોતી રહી ગઈ.

"મહારાણી, કન્નોજ રાજન જયસિંહે
દગો કર્યો છે અને મહારાજને મોહમદ
ઘોરી દ્વારા બંદી બનાવી લેવાયા છે."
સંદેશાવાહકે મારતા ઘોડે આવી સમાચાર
આપ્યા. 'મારા હરણનો બદલો મારા
પિતાએ આવી રીતે લીધો? દીકરીના
સૌભાગ્ય કરતાં પોતાનું અપમાન વધારે
મહત્વનું હતું?' સંયુક્તા માથે વ્રજપાત
થયો. આઘાતના મૂઠમારથી એ ભાંગીને
બેસી પડી.

ભીની આંખોવાળી સંયુક્તાની નજર ફરી
ઝાડ ઉપર પડી. માળો ખાલીખમ હતો.
કબૂતરીનું જાણે કબૂતર વિના કોઈ
અસ્તિત્વ જ નહોતું. દૂર ક્ષિતિજમાં સૂરજ
ઢળતો હતો અને સાથે ચૌહાણ વંશનો
ધ્વજ પણ. ભારતની ધરા ઉપરથી પ્રતાપી
સૂર્યનો અસ્ત થાય અને પરદેશી ચાંદ

પોતાનું રાજ્ય પ્રસ્થાપિત કરે એ અગાઉ
ચૌહાણ રાણીએ જૌહરની તૈયારીનો હુકમ
આપ્યો.

ચિતામાં ઝંપલાવતી વખતે તેના
હાથમાં પૃથ્વીરાજનું ચિત્ર હતું અને એ
ચિત્રની આંખમાં આંખ નાંખી તે પૂછતી
હતી, "ફરી મળશો ને?"

માઇક્રોફિક્શન

ઈશ્વર ??

પૂર્વી વ્યાસ મહેતા

એ ક્યારેય મંદિર ન જતો એટલે એના કહેવાતા 'આસ્તિક' મિત્રો એને નાસ્તિક કહી એની આકરી ટીકા કર્યા કરતા.

એણે મિત્રો સાથે મંદિર જવાનું નક્કી કર્યું. પણ, એ મંદિરનાં પગથિયાં પાસેથી અંદર ડોકિયું કરીને જ પાછો વળી જતો. ક્યારેય મંદિરમાં પ્રવેશતો નહીં. આવું બે-ચાર દિવસ સુધી ચાલ્યું. આ જોઈ, એના એક મિત્રએ કુતુહલવશ પૂછ્યું, "આ તું રોજ આમ

ડોકિયું કરી કેમ પાછો ફરે છે?"

"બસ, હું તો એ ખાતરી કરવા આવું છું કે ઈશ્વર છે કે નહીં!"

એની મશ્કરી કરતો બીજો મિત્ર બોલ્યો, "અલ્યા, શું કાલે જો આ મૂર્તિ અહીં ના જુએ તો ઈશ્વર નથી, તું એમ માની લઈશ?"

એ કશું જ ન બોલ્યો. મિત્રનો ખભો થપથપાવી, એક માર્મિક હાસ્ય વેરી ત્યાંથી ચાલતો થયો.

પ્રિયકાંત મણિયાર

Connecting... કવિતા

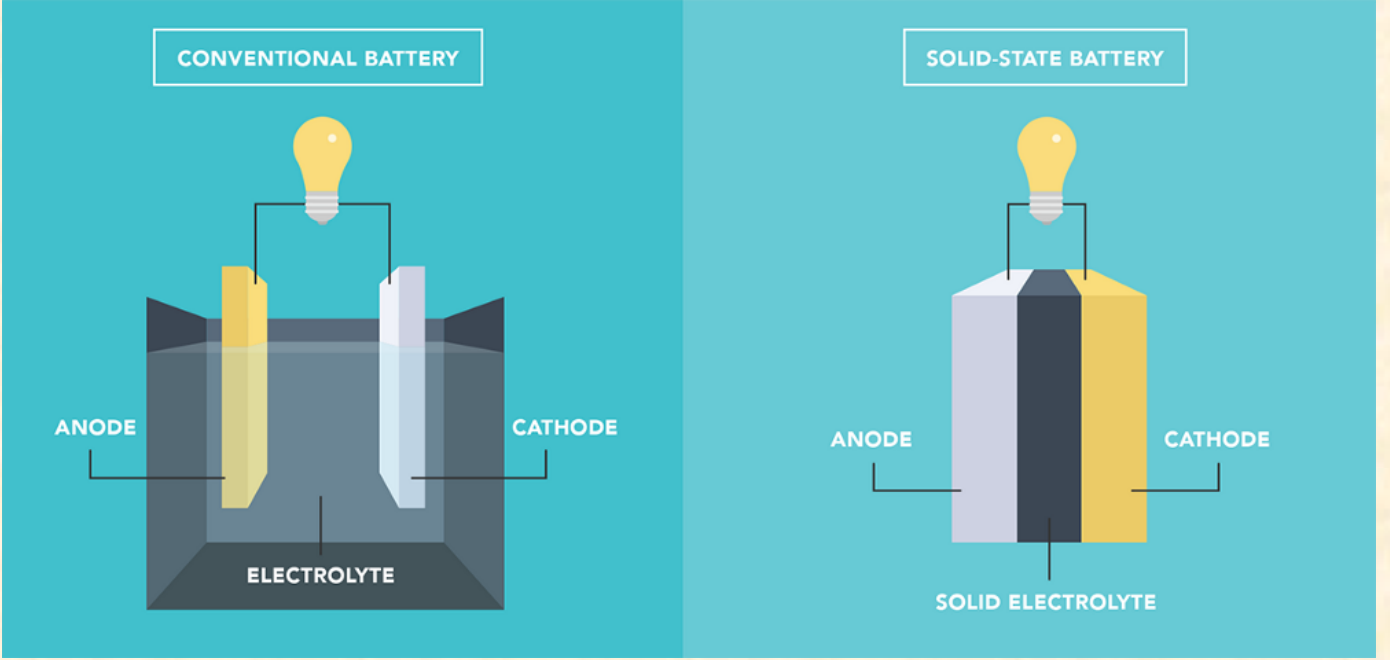
ગીત

આ નભ ઝૂક્યું તે કાનજી
ચાંદની તે રાધા રે,
આ સરવરજળ તે કાનજી
ને પોયણી તે રાધા રે,
આ બાગ ખીલ્યો તે કાનજી
ને લ્હેરી જતી તે રાધા રે,
આ પરવત-શિખર કાનજી
ને કેડી ચડે તે રાધા રે,
આ ચાલ્યાં ચરણ તે કાનજી
પગલી પડે તે તે રાધા રે,
આ કેશ ગૂંથ્યા તે કાનજી
ને સેંથી પૂરી તે રાધા રે,
આ દીપ જલે તે કાનજી
ને આરતી તે રાધા રે,
આ લોચન મારાં કાનજી
ને નજરું જુએ તે રાધા રે !

વર્ધન શાહ

સોલિડ-સ્ટેટ બેટરીઓ: ઊર્જા સંગ્રહની નવી પેઢી

બેટરી એટલે એવું ઉપકરણ કે જે રાસાયણિક ઊર્જા સંગ્રહ કરે છે અને તેને વિદ્યુત ઊર્જામાં રૂપાંતરિત કરે છે. તેના ચાર મુખ્ય ઘટકો છે: કેથોડ, એનોડ, ઇલેક્ટ્રોલાઇટ અને વિભાજક.

કેથોડ અને એનોડ એ ઇલેક્ટ્રોડ છે. જ્યારે ઇલેક્ટ્રોન એક ઇલેક્ટ્રોડથી બીજામાં પસાર થાય છે ત્યારે વિદ્યુત પ્રવાહ ઉત્પન્ન થાય છે. આ કિસ્સામાં, ઇલેક્ટ્રોન નકારાત્મક ચાર્જ એનોડથી સકારાત્મક ચાર્જ કેથોડમાં પસાર થાય છે. તે પછી, બે ઇલેક્ટ્રોડ્સની ભૂમિકા આપણા ઇલેક્ટ્રિક પ્રવાહનું નિર્માણ

કરવાની છે. ઇલેક્ટ્રોલાઇટ સોલ્યુશન હકારાત્મક ચાર્જ આયનોને બે ઇલેક્ટ્રોડ વચ્ચે વહેવા દે છે, આ ઇલેક્ટ્રોનના પ્રવાહને સંતુલિત કરે છે. અંતે, વિભાજક બે ઇલેક્ટ્રોડને અલગ રાખે છે અને બેટરીને શોર્ટ સર્કિટથી બચાવે છે.

આપણી વર્તમાન બેટરીઓ અને ભવિષ્યની સોલિડ-સ્ટેટ બેટરીઓ વચ્ચે એક મહત્વપૂર્ણ તફાવત છે: ઇલેક્ટ્રોલાઇટ. વર્તમાન લિથિયમ આયન બેટરીમાં પ્રવાહી ઇલેક્ટ્રોલાઇટ છે. દુર્ભાગ્યવશ, પ્રવાહી ઇલેક્ટ્રોલાઇટમાં હાજર કેટલાક સંયોજનો (૪૩) - ઓગસ્ટ-૨૦૨૧ | www.pankhmagazine.com

સ્ફટિકીય માળખાના વિકાસને દોરે છે, જેને ડેંડ્રિટ્સ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ડેંડ્રિટ્સ લાંબા અને તીક્ષ્ણ સ્પંદનો ઉત્પન્ન કરે છે, જે વિભાજકને પંચર કરી શકે છે અને શોર્ટ સર્કિટનું કારણ બની શકે છે, પરિણામે તે જોખમી વિસ્ફોટો તરફ દોરી જાય છે.

નામ પ્રમાણે જ સોલિડ-સ્ટેટ બેટરીમાં નક્કર (ઘન) ઇલેક્ટ્રોલાઇટ હોય છે, જે આ હાનિકારક ડેંડ્રાઇટ્સના વિકાસને અટકાવે છે. એકવાર ઇલેક્ટ્રોલાઇટ પ્રવાહીથી ઘનમાં ફેરવાઈ જાય પછી બેટરીમાં ઊર્જાની ઘનતા વધી જાય છે, આગ અને વિસ્ફોટોનું જોખમ ઘણું ઓછું થઈ જાય છે, બેટરી ઓછી જગ્યા લે છે, અને તાપમાનના વિશાળ ફેરફાર છતાં પણ કામ કરવા માટે સક્ષમ થઈ જાય છે.

ચાલો એક નજર કરીએ કે આનો અર્થ શું થાય છે:

- આજકાલ ઇલેક્ટ્રિક વાહનોની સૌથી મોટી ખામી તેમની મર્યાદિત ડ્રાઇવિંગ રેંજ છે. સરેરાશ ચાર્જ પર સરેરાશ ઇલેક્ટ્રિક વાહન ૨૫૦-૩૦૦ માઇલ (૪૦૨ - ૪૮૩ કિ.મી.)ની રેંજ મેળવે છે.
- સંપૂર્ણ ચાર્જ માટે વાહન સ્ટેશન પર કે ઘરે (સ્ટાન્ડર્ડ આઉટલેટનો ઉપયોગ કરીને) ૧ કલાકથી ૧૭ કલાકનો સમય લે

છે. છતાં ઇલેક્ટ્રિક વાહનોની લોકપ્રિયતામાં વૃદ્ધિ થવાની અપેક્ષા છે.

- આ લક્ષ્ય સુધી પહોંચવા માટે, તેઓએ ગ્રાહકને પરવડે તેવા બાકીના સમયે તેમની શ્રેણી ઓછામાં ઓછી ૪૫૦ માઇલ (૭૨૪ કિમી) સુધી વધારવાની રહેશે. જેથી ઇલેક્ટ્રિક વાહનોની ડ્રાઇવિંગ રેંજ વર્તમાન સંખ્યાથી બમણી અથવા ત્રણ ગણી થઈ જાય.

- કંપનીઓ નાની, હળવી બેટરી બનાવવાનું પસંદ કરે છે જે ઝડપથી ચાર્જ થાય છે અને બેટરીનું કદ વધુ વ્યાપક શ્રેણી સાથે સમાન રહે છે. ચાર્જિંગ સમય પણ ઘટીને ફક્ત ૧૫ મિનિટ થઈ જાય છે.

- જો આપણે સોલિડ-સ્ટેટ બેટરીમાં સેમસંગની પ્રગતિ જોઈએ, તો તેઓ એક ચાર્જ દીઠ ૫૦૦ માઇલ (૮૦૫ કિ.મી.)ની રેંજ સાથે ૧૦,૦૦,૦૦૦ વખત ચાર્જ કરી શકાય તેવી બેટરી વિકસાવવા સક્ષમ છે. બધા વધુ તાપમાનમાં કાર્યક્ષમ રીતે સંચાલન કરવા માટે સક્ષમ છે. પછી ગેસ સંચાલિત વાહનોનો અંત આવી જશે.

- લેપટોપ અને સ્માર્ટફોન જેવા ઉપકરણો એક જ (ખૂબ જ ઝડપી) ચાર્જ પર દિવસો ટકી શકે અને બેટરીનું એકંદર આયુષ્ય બેથી દસ વર્ષ થઈ શકે.

• તબીબી ઉપકરણો વધુ પોર્ટેબલ અને નાના બની શકે છે.

• મોટા તાપમાન તફાવત વચ્ચે કામ કરી શકવાને કારણે સોલિડ-સ્ટેટ બેટરીનો ઉપયોગ ભવિષ્યમાં સ્પેસ શટલ અને અવકાશી શંશોધનમાં થઈ શકે.

• આ શક્તિ મોટી મોટર કંપનીઓના ધ્યાનમાં આવી ગઈ છે. ફોક્સવેગન, ફોર્ડ, બીએમડબ્લ્યુ, હ્યુન્ડાઇ, ટોયોટા અને બિલ ગેટ્સ બધાંએ સોલિડ-સ્ટેટ બેટરી માટે અબજો ડોલરનું રોકાણ કર્યું છે.

• 'ક્વોન્ટમસ્કેપ' તરીકે ઓળખાતી બિલ ગેટ્સની સમર્થિત કંપનીએ સિરામિકના સ્તરો સાથે સોલિડ-સ્ટેટ બેટરીઓ બનાવી છે, જે ડેંડ્રાઇટ વૃદ્ધિ માટે પ્રતિરોધક છે અને નીચા તાપમાને કામ કરવામાં સક્ષમ છે.

• ટોયોટા ૨૦૨૫ સુધીમાં સોલિડ-સ્ટેટ બેટરીવાળા વાહનો લાવવાની યોજના બનાવી રહ્યું છે.

• ભૌતિકશાસ્ત્રી જ્હોન ગુડનૂફની આગેવાની હેઠળની શંશોધન ટીમે ગ્લાસ અને સિરામિક સોલિડ-સ્ટેટ બેટરી માટે પેટન્ટ સબમિટ કર્યું છે જે સ્થિર અને બિન-જ્વલનશીલ છે, ઝડપી ચાર્જીંગ પ્રદાન કરે છે તથા નિયમિત લિથિયમ-આયન બેટરી કરતાં ૩ ગણા વધારે ઊર્જા-સંગ્રહ ધરાવે છે. આ બેટરીનું ઇલેક્ટ્રોડ, સોડિયમ અથવા લિથિયમ ઉમેરીને પ્રાપ્ત થયું છે. એટલું જ

મહત્વપૂર્ણ એ છે કે, બેટરી સસ્તી છે અને તે અંદાજે ૨૦૦૦થી વધુ વખત ચાર્જ થઈ શકે છે. આ ગ્લાસ બેટરી માટે તાપમાન શ્રેણી - ૪ °F અને ૧૪૦ °F (-૨૦ °C અને ૬૦ °C) ની વચ્ચે છે.

• જ્હોન ગુડનૂફ પોતે કોઈ સામાન્ય વિજ્ઞાનિક નથી. તેણે રસાયણશાસ્ત્રના નોબેલ પુરસ્કાર સહિત ૮ વિજ્ઞાનિક એવોર્ડ જીત્યા છે. તેના ભૂતકાળમાં શંશોધનોમાં અસલ લિથિયમ-આયન બેટરી અને તમારા કમ્પ્યુટરને ચલાવવા માટે જરૂરી રેમ શામેલ છે. ઘણી કંપનીઓ સાથેની તેની સંડોવણીએ સોલિડ-સ્ટેટ બેટરીને આપણી પહોંચમાં મૂકી દીધી છે. આપણે ફક્ત ૧ અથવા ૨ વર્ષમાં આ તકનીકનું પ્રકાશન જોઈ શકીએ છીએ.

• બેટરી ફક્ત સુવિધા કરતાં ઘણું વધારે રજૂ કરે છે. તે વિશ્વને બચાવવા માટેના મુખ્ય તત્વનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. વધુ સક્ષમ ઇલેક્ટ્રિક વાહનો ઓટોમોટિવ માર્કેટમાં એક તીવ્ર પરિવર્તન પ્રદાન કરી શકે છે.

• સોલિડ-સ્ટેટ બેટરીઓ પર્યાવરણને અનુકૂળ સામગ્રીથી પણ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે, તેથી તે ભવિષ્યની તકનીકમાંથી આજની તકનીક બનવા ઝડપથી આગળ વધી રહી છે.

ગયા વર્ષે કૃષ્ણ-જન્માષ્ટમી અને સ્વાતંત્ર્ય-દિવસ પર એક ટૂંકો ને ટચ સ્પેશિયલ અંક બનાવેલો. જો તમે વાંચ્યો ના હોય, તો નીચેના કવર-પેજ પર ક્લિક કરો.

 પંખ®

Special અંક | ઓગસ્ટ ૨૦૨૦

વાંસળી અને સુદર્શન-ચક્ર વચ્ચે બેલેન્સ કરીને જીવેલો દેશ

પંખ e-magazine

સ્વકેન્દ્રીથી સમકેન્દ્રી વિશ્વ તરફની ઉડાન

લેખ/વાર્તા/માઈક્રોફિક્શન/કવિતા મોકલવા માટે

(૧) માત્ર શ્રુતિ ગુજરાતી ફોન્ટમાં 'Word File Format'માં ટાઈપ કરી ભાષા અને જોડણીની ભૂલો ચકાસી રચના મોકલવી. ભાષાશુદ્ધિ અને જોડણીમાં જો વધુ ભૂલો હશે તો કૃતિ સ્વીકારવામાં આવશે નહિ, જેની નોંધ લેવી. ગુજરાતી લખાણના બધા નિયમો પળાય એ સૌથી પાયાની જરૂરિયાત છે.

(૨) કોઈ પણ ઓનલાઈન કે ઓફલાઈન પ્લેટફોર્મ પર અપ્રકાશિત હોય, એવી જ કૃતિ મોકલવી. કૃતિ સ્વરચિત અને મૌલિક હોવી જોઈએ.

(૩) કૃતિમાં મોટેભાગે ગુજરાતી જ ટાઈપ કર્યું હોય એ જરૂરી છે. અમુક શબ્દો અંગ્રેજી, હિન્દી અથવા સંસ્કૃત ભાષામાં ટાઈપ કરેલા ચાલશે. પણ એ શક્ય હોય ત્યાં સુધી ઓછા રાખવા. જેથી સમરસતા સચવાઈ રહે.

(૪) કૃતિ માત્ર મેઇલ દ્વારા જ સ્વીકારવામાં આવે છે. અમારું મેઇલ-એડ્રેસ આ મુજબ છે: pankhmagazine@gmail.com

(૫) કૃતિ મેઇલ કર્યા પછી જો સિલેક્ટ થશે તો મેઇલ દ્વારા જ જાણ કરવામાં આવશે. અન્ય માધ્યમોમાં એ વિશે પૃચ્છા કરવી નહીં.

(૬) 'પંખ' બિન-વ્યવસાયિક મેગેઝીન હોવાથી અમારા તરફથી કોઈ પણ પ્રકારનો પુરસ્કાર આપવામાં આવતો નથી.

(૭) તમે મોકલેલી કૃતિ-સ્વીકારનો અંતિમ નિર્ણય 'પંખ'ની ટીમનો રહેશે.

(૮) કૃતિનો સ્વીકાર થાય તો તમને મેઇલ મળી જશે. જો એ માટે વિલંબ થાય ને તમે અન્ય માધ્યમોમાં આપો, તો પણ વાંધો નહિ. એ માટે તમારે અમને જાણ કરવી જરૂરી નથી. કારણ કે જ્યારે પણ અમે નક્કી કરીશું કે હવે આ કૃતિ અમારે મુકવી છે, તો એ પહેલા અમે મેઇલ કરીશું જ. આપનો જવાબ નહિ આવે ત્યાં સુધી નહિ મૂકીએ.

(૯) સામાન્યતઃ એવો નિયમ હોય છે કે કૃતિ એક કરતાં વધુ જગ્યાએ મોકલો, તો જ્યાંથી વહેલો જવાબ આવે, એ સિવાયની જગ્યાએ સર્જકે જ સામેથી જાણ કરવાની હોય છે. પણ અમે એ કામ સર્જક માટે આસાન બનાવ્યું છે. અમે પૂછીએ અને જો તમારી કૃતિ બીજે ના સ્વીકારાતી હોય તો અમે પછી સ્વીકારીએ છીએ.

પંખ e-magazine

સ્વકેન્દ્રીથી સમકેન્દ્રી વિશ્વ તરફની ઉડાન

આપને 'પંખ'નો આ અંક કેવો લાગ્યો ?
આપના પ્રતિભાવો WhatsApp દ્વારા આપવા માટે અહીં ક્લિક કરો.

<https://wa.me/916355953355>

टीम 'पंख'

याज्ञिक वधासिया

केयूर दुधात

अनंत गोहिल

विरल जोशी

होळेश अगवान

डिअरनिंग

धुविल थोडवडीया

मिहिर गेडीया

આ અંકમાં સહભાગી કલમો

ચુનીલાલ મડિયા
પ્રિયકાંત મણિયાર
રાજુલ ભાનુશાલી
બાબુલાલ ચાવડા
હીરલ વ્યાસ
ડૉ. રંજન જોષી

તેજલ શાહ
બંસરી જોષી
અર્ચિતા દીપક પંડ્યા
એકતા નીરવ દોશી
વર્ધન શાહ
પૂર્વી વ્યાસ મહેતા

ફોટોગ્રાફી

શુભદીપ ભંડારી (ફાન્ટ કવર)

https://instagram.com/photo_seeker?utm_medium=copy_link

ધ્રુવ પંચાસરા (બેક કવર)

<https://instagram.com/dhruv.panchasara?igshid=arbapssmucdu>

